

IMFASHANYIGISHO

**UBUYOBOZI N' URUHARE RW'ABAGORE N'ABAGABO MU GUFATA
IBYEMEZO KU NZEGO ZOSE (MU RUGO, MU MURYANGO
NYARWANDA NO KU RWEGO RW'IGIHUGU)**

Ugushyingo, 2018

IMFASHANYIGISHO	i
UBUSOBANURO BW'AMAGAMBO AHINNYE	iv
INTEGO Y'IMFASHANYIGISHO	v
ABO IMFASHANYIGISHO IGENEWE.....	v
UBURYO IYI IMFASHANYIGISHO YATEGUWE	v
UKO IYI MFASHANYIGISHO IKORESHA	v
IGIHE AMAHUGURWA AZAMARA	vi
I. INTANGIRIRO.....	vii
1.1. INTEGO YIHARIYE Y'AMAHUGURWA	1
1.2. KWIBWIRANA KW'ABAJE MU MAHUGURWA.....	1
1.3. INTEGO RUSANGE Z'AMAHUGURWA.....	2
1.4. ICYO BURI WESE ATEGEREJE KU MAHUGURWA	3
1.5. AMABWIRIZA NGENDERWAHO MU MAHUGURWA	3
1.6. AMAHAME Y'INGENZI YITABWAHO MU GIHE CY'AMAHUGURWA	5
II. UBURINGANIRE N'UBWUZUZANYE.....	6
ISOMO RYA 1: GENDER ICYO ARI CYO	7
ISOMO RYA 2: IGITSINA ICYO ARI CYO	8
ISOMO RYA 3: ITANDUKANIRO HAGATI Y'IGITSINA NA GENDER.....	8
ISOMO RYA 4: GUHINDURA IMYUMVIRE KU BURINGANIRE N'UBWUZUZANYE	11
ISOMO RYA 5: IBYAGEZWEHO MURI GAHUNDA YO KWIMAKAZA UBURINGANIRE N'UBWUZUZANYE.	21
III. IMIYOBORERE N'UBUYOBOZI.....	25
ISOMO RYA 1: GUSOBANURA IMIYOBORERE N'UBUYOBOZI ICYO ARI CYO.....	27
ISOMO RYA 2: AMOKO Y'UBUYOBOZI.....	28
ISOMO RYA 3: AMAHAME REMEZO Y'IMIYOBORERE MYIZA	29
ISOMO RYA 4: IBIRANGA UMUYOBOZI MWIZA	30
ISOMO RYA 5: INZITIZI KU MIYOBORERE MYIZA.....	33
ISOMO RYA 6: INGARUKA Z'UBUYOBOZI BUBI	34
ISOMO RYA 7: UBUYOBOZI BUDAHEZA HAGATI Y'ABAGABO N'ABAGORE.....	36
ISOMO RYA 9: INGAMBA ZAFATWA MU GUFASHA ABAGORE KUGIRA URUHARE MU GUFATA IBYEMEZO KU NZEGO ZOSE.....	43
IV. GUFATA IBYEMEZO.....	45
ISOMO RYA 1: GUFATA ICYEMEZO NI IKI?.....	46

ISOMO RYA 2: UBURYO BWO GUFATA ICYEMEZO.....	47
ISOMO RYA 3: IMYANYA IFATIRWAMO IBYEMEZO.....	49
ISOMO RYA 4: UBUSHOBOZI BW'ABAGORE MU GUFATA IBYEMEZO.....	51
ISOMO RYA 5: IMYITWARIRE Y'UMUGABO N'IMYITWARIRE Y'UMUGORE.....	53
ISOMO RYA 6: IBYIZA BYO KUGIRA ABAGORE MU NZEGO ZIFATA IBYEMEZO.....	56
V. URUHARE RW'UBUBASHA MU GUFATA IBYEMEZO	57
ISOMO RYA 1: GUSOBANURA UBUBASHA	58
ISOMO RYA 2: IBYICIRO BY'UBUBASHA	59
ISOMO RYA 3: URUHARE RW'UBUBASHA KU MUGORE MU GUFATA IBYEMEZO	65
V. GUFASHA ABAGORE KWIYUMVAMO ICYIZERE N'UBUBASHA.....	66
ISOMO RYA 3: AMAGAMBO MEZA AGIRA URUHARE MU GUKUZA KONGERA AGACIRO/ ICYIZERE CY'UMUNTU	70
GUSUZUMA UKO AMAHUGURWA YAGENZE.....	71
UMWANZURO	74
BITABO BYIFASHISHIJE	75

UBUSOBANURO BW'AMAGAMBO AHINNYE

COPEDU	Coperative Duterimbere
EDPRS	Economic Development and Poverty Reduction Strategy
FAWE	Forum for African Women Educationalists
GBV	Gender Based Violence
GMO	Gender Monitoring Office
SIDA	Syndrome d'Immunodéficience Acquise
MIGEPROF	Ministry of Gender and Family Promotion
NWC	National Women's Council
PSF	Private Sector Federation
RWAMREC	Rwanda Men's Resource Centre
SACCO	Savings and Credit Cooperatives
UN	United Nations

INTEGO Y'IMFASHANYIGISHO

Iyi mfashanyigisho igamije gufasha abahugurwa: abagore n'abagabo, kunguka ubumenyi mu kubaka ubushobozi bw'abagore kugirango barushaho kwigirira icyizere, kugira uruhare mu miyoborere no gufata ibyemezo ku nzego zitandukanye, haba mu muryango, muri sosiyete no ku rwego rw'Igihugu. Izafasha kuzamura imyumvire ku bayobozi b'inzego z'ibanze no mu muryango nyarwanda muri rusange ku bijyanye na gahunda yo kwimakaza ihame ry'uburinganire no guteza imbere abagore babashishikariza kugira uruhare mu miyoborere y'igihugu ndetse no kugira uruhare mu gufata ibyemezo mu ngo zabo

ABO IMFASHANYIGISHO IGENEWE

Iyi mfashanyigisho izakoreshwa n'abafatanyabikorwa b' umuryango TROCAIRE mu biganiri n' abaturage, mu mahugurwa y'abagenerwabikorwa muri gahunda yo guteza imbere abagore no kubafasha kwiyubakira ubushobozi

UBURYO IYI IMFASHANYIGISHO YATEGUWE

Mu gutegura iyi mfashanyigisho, hakoreshejwe uburyo bukurikira: gusoma inyandiko zifitanye isano n'imiyoborere, gufata ibyemezo n'uruhare rw'abagore n'abagabo mu iterambere, uburinganire n'ubwuzuzanye. Hakozwe kandi ibiganiri n'abayobozi ba HAGURUKA ndetse n'abandi bafite uburinganire n'ubwuzuzanye mu nshingano no muri gahunda zabo kugira ngo hagaragare umurongo mugari washingirwaho mu gutegura iyi mfashanyigisho.

UKO IYI MFASHANYIGISHO IKORESHWA

Iyi mfashanyigisho ikubiyemo ibiganiri, imyitozo, udukino, Inkuru, n'andi makuru azafasha uyobora amahugurwa kugera ku ntego yayo. Muri buri somo, harimo imyitozo ku ngingo z'amahugurwa ikorwa mu matsinda cyangwa n'umuntu ku giti cye izafasha abitabiriye amahugurwa gushyira mu bikorwa ibyo bahuguwemo. Buri mwitozo utangirana n'incamake y'intego y'igikorwa, igihe umwitozo umara n'imfashanyigisho ikenewe. Ibyo bikurikirwa n'amabwiriza mu magambo arambuye kuri buri mwitozo abahugurwa bashobora kureberaho mu gihe cyose cy'amahugurwa. Nyuma y'ibiganiri buri wese agiramo uruhare haba hari ubutumwa butangwa nk'umwanzuro kuri buri somo, ibyo bituma abahugurwa bose bagira uruhare kandi bakumva neza ikigamijwe. Mu gihe cyo gutanga ubumenyi hakoreshwa igihe gito kitarambiranye hagamijwe gutangwa ubumenyi bw'ibanze n'ubutumwa bw'ingenzi. Mbere yo gutanga ibiganiri,

ababyitabiriye bagomba kubanza gukora umwitozo wo kugaragaza inyota bafite mu bumenyi bategereje guhabwa, ndetse n'icyo bumva amahugurwa azabamarira.

IGIHE AMAHUGURWA AZAMARA

Aya mahugurwa azatangwa mu minsi itanu: Umunsi wa mbere hateganyijwe igice cya mbere cy'amahugurwa n'icya kabiri, Umunsi wa kabiri hateganyijwe igice cya gatatu, umunsi wa gatatu hateganyijwe igice cya kane. Umunsi wa kane hateganyijwe igice cya gatanu, Umunsi wa gatanu hateganyijwe igice cya gatandatu ari na cyo cya nyuma.

UMUNSI WA MBERE

IGICE CYA MBERE

I. INTANGIRIRO

Iki gice cy'amahugurwa kizafasha abahurwa n'abahugura gutegura neza uko bagiye kungurana ibitekerezo n'ubumenyi mu biganiryo bitandukanye biteganyijwe ndetse no kwishyiriraho bimwe mu bizabaranga mu gihe bazaba bari kumwe kugirango amahugurwa agende neza kandi buri wese yunguke ubumenyi ndetse ahindure n'imyumvire yamufasha kugira uruhare rugaragara mu gufasha abagore kujya mu nzego zifataibyemezo no gufasha abazirimo gutanga umusaruro igihugu kibategerejeho.

Imbonerahamwe ijyanye n'ingingo ziganirwaho

Icyo abahugurwa bazatahaha:	Ingingo z'ingenzi ziganirwaho:
<ul style="list-style-type: none">• Kumenya intego yihariye y'amahugurwa• Kumenyana no kwisanzura bamwe ku bandi• Kugira inyota y'amahugurwa• Kumenya imyitwarire igomba kubaranga mu mahugurwa• Kumenya gahunda y'amahugurwa no kuyubahiriza	<ul style="list-style-type: none">➤ Intego yihariye y'amahugurwa➤ Kwibwirana kw'abaje mu mahugurwa➤ Intego rusangi z'amahugurwa➤ Icyo buri wese ategereje ku mahugurwa➤ Amabwiriza ngenderwaho mu mahugurwa➤ Amahame y'ingenzi yitabwaho mu gihe cy'amahugurwa
Gutegura isomo: Isomo rigomba gutegurwa mbere yo kujya kuritanga	Imfashanyigisho: Ahantu hisanzuye ho gukorera uruziga

	Ibikoresho nka: Marikeri, ikarita/impapuro zo gusangira ibitekerezo, ako kumanikisha n'impapuro nini, cg ingwa n'ikibaho igihe ibi bitabonetse.
--	---

1.1. INTEGO YIHARIYE Y'AMAHUGURWA

Igihe: Iminota 20

Uhugura afata umwanya muto agasuhuza abitabiriye amahugurwa akabashimira akanababwira intego nyamukuru y'amahugurwa kandi akabasaba kuyagiramo uruhare batanga ibitekerezo. Aya mahugurwa agamije gushishikariza buri wese uzayitabira kugira uruhare mu gutinyura abagore n'abakobwa kujya mu nzego zifata ibyemezo, kubifata aho batuye ndetse no mungo zabo. Aya mahugurwa nanone agamije gufasha abagore bari mu nzego zifata ibyemezo kutaniganwa ijamba bakumva ko bashoboye bagatinyuka gutanga ibitekerezo kugirango batange umusaruro igihugu kibatezeho. Nyuma yo kubabwira intego nyamukuru y'amahugurwa uhugura atanga umwanya ufite ikibazo akakibaza kandi akamusubiza.

1.2. KWIBWIRANA KW'ABAJE MU MAHUGURWA

Igihe: Iminota 30

Uburyo bikorwa

Uhugura asaba abahugurwa gukora uruziga rufunze, nyuma yo gufunga uruziga agasaba buri wese kwibwira bagenzi be avuga amazina ye yombi akongeraho n'ikintu kimwe akunda ku bagore niba ari umugabo cyangwa icyo akunda ku bagabo niba ari umugore. Avuga aho akora n'icyo akora (umwanya akoramo). Iyo bose barangije kwibwirana, uhugura asaba abitabiriye amahugurwa gukomeza kwihatira kumenyana kandi akababwira ko mu mahugurwa bese bareshya ariyo mpamvu bagomba kubahana.

1.3. INTEGO RUSANGE Z'AMAHUGURWA

Igihe: Iminota 30

Uburyo bikorwa

Kwerekana intego z'amahuguruwa zanditse mu nyuguti nini, ku gipapuro kinini cyateguye mbere.

Kongerera ubumenyi abafatanyabikorwa b'umuryango TROCAIRE butuma bashobora gufasha abagore kwiteza imbere no kwigirira icyizere no gufasha abayobozi b'inzego z'ibanze kumva neza ihame ry'uburinganire, guteza imbere umugore no kurwanya ihohoterwa rishingiye ku gitsina. Kumva neza inshingano zabo nk'abayobozi mu nzira yo kwimakaza ihame ry'uburinganire bagira uruhare mu gufasha abagore kujya mu nzego zifataibyemezo no kutabogama igihe bakemura ibibazo by'amakimbirane mu muryango bumva ko umugabo ariwe ufite ububasha bwo gufata ibyemezo.

Nyuma y'aya mahugurwa abafatanyabikorwa ba TROCARE bazaba bazi ibi bikurikira:

- Kumenya ibisobanuro bihagije ku bijyanye n'Imiyoborere no gufata ibyemezo;
- Gushishikariza abagore kugira uruhare mu nzego z'ubuyobozi no gufata ibyemezo ku nzego zose: Mu muryango, muri sosiete batuyemo no ku rwego rw'igihugu;
- Kumenya inzitizi ku ruhare rw'abagore mu buyobozi no gufata ibyemezo;
- Kumenya akamaro ko kugira abagore mu nzego zifata ibyemezo;
- Gufata ingamba zo kongerera abagore ubushobozi bwo kugira uruhare mu miyoborere no gufata ibyemezo.

Nyuma yo kwerekana intego rusangi habaho kuziganiraho gato n'abahugurwa no kuzihuza n'ibyifuzo byatanzwe n'abitabiriye amahugurwa. Kubabaza niba nta bibazo cyangwa ibitekerezo bindi bafite, bigasubizwa nta gutandukira kandi byinjizwa mu ntego z'amahugurwa.

1.4. ICYO BURI WESE ATEGEREJE KU MAHUGURWA

Igihe: Iminota 40

Uburyo bikorwa

- Guha buri wese uri mu bahugurwa udukarita 2 cyangwa udupapuro duto no kumusaba kwandikaho ibintu 2 ategereje kuri aya mahugurwa. Buri karita ijyaho icyifuzo kimwe, kigufi, gisobanura neza igikenewe.
- Gufata amakarita yose no gusoma ibyifuzo ari nako bishyirwa ahagaragarira buri wese.
- Guhuza ibitekerezo bifite aho bihuriye cyangwa bisa.
- Kugaragaza ibyifuzo bijyanye n'aya mahugurwa no kwerekana ibyifuzo bikeneye andi mahugurwa yihariye.

Icyitonderwa: Ibyifuzo by'abahugurwa bishyirwa ahagaragara kugirango buri muni bajye babasha kurebamo ibyagezweho. Bityo bifashe n'uhugura kumenya aho yibanda kugirango aganishe ku byifuzo by'abahugurwa ariko nanone yirinda kuva mu murongo w'amahugurwa. Kugirango intego nyamukuru y'amahugurwa igerweho.

1.5. AMABWIRIZA NGENDERWAHO MU MAHUGURWA

Igihe: Iminota 30

Uburyo bikorwa

- Abahugurwa bicaye mu itsinda rusange, uhugura abasaba gushyiraho amategeko azabagenga mu gihe cy'amahugurwa.
- Uhugura agenda yandika ibyo bemeranyijweho ku gipapapuro kinini akayamanika ahagaragarira buri wese.
- Barangije kumvikana ku mabwiriza bishyiriyeho, uhugura abibutsa ko aribo bayishyiriyeho bityo bagomba no kuyubahiriza.
- Bitorera abashinzwe kubafasha kuyakurikiza, abashinzwe gushyushya itsinda, gucunga igihe n'abashinzwe imibereho myiza y'itsinda mu gihe cyose cy'amahugurwa.

- Buri muni mbere y’uko amahugurwa atangira, abahugura bibutsa intego z’amahugurwa ndetse n’amabwiriza ngenderwaho mu buryo bwihuse.

Ibintu by’ingenzi byakongerwamo

1. Kubahiriza igihe cyumvikanyweho
2. Kwirinda kwinjira no gusohohoka buri kanya
3. Kutavugira rimwe
4. Kubaha igitekerezo mugenzi wawe atanze byaba ngombwa ukaka umwanya wo kubyuzuzanya cyangwa se gutanga icyawe, nibindi...

1.6. AMAHAME Y'INGENZI YITABWAHO MU GIHE CY'AMAHUGURWA

Igihe: Iminota 30

Uko bigenda:

Uhugura asaba umwe mu bahugurwa gusoma amahame akurikira rimwe ku rindi. Iyo amaze kuyasoma bayaganiraho bakungurana ibitekerezo bamara kuyemeranywaho bakumvikana ko agomba kwitabwaho mu gihe cy'amahugurwa. Ashyirwa ahantu hagaragara kugirango bajye bayareba buri muni mu gihe cy'amahugurwa.

- ❖ Abahugurwa bagomba kumva bubashywe kandi bareshya.
- ❖ Guha agaciro ibyo umuntu avuze/akoze kabone n'ubwo byaba ari ibintu byoroshye.
- ❖ Kwigisha neza bishingiye ku ubumenyi n'ubunararibonye by'abahugurwa kandi amahugurwa akaba ajyanye n'ibyo bakenera mu buzima bwabo bwa buri muni
- ❖ Inyigisho zigomba gutangwa mu buryo buha umwanya uhugura n'uhugurwa bakagirana ibiganiro hagati yabo.
- ❖ Abahugurwa bagomba gushishikarizwa kugira uruhare mu biganiro, mu mirimo yo mu matsinda mato no kwigira kuri bagenzi babo.
- ❖ Abahugurwa bagomba gutangira gushyira mu bikorwa ibyo bize.
- ❖ Abahugurwa bagomba gusobanurirwa neza amasomo hakoreshejwe imfashanyigisho babona n'amaso mu gushimangira ibivugwa mu magambo, bagomba kandi kubishyira mu bikorwa kugirango barusheho guhora babizirikana no kubigeza ku bandi
- ❖ Kwiga bigomba kujyana no gutekereza, kuzirikana no gusesengura ibyo wabonye, bikagufasha guhora uharanira impinduka nziza mu mirimo yawe ya buri muni

IGICE CYA KABIRI

II. UBURINGANIRE N'UBWUZUZANYE

Ni ngombwa cyane gutangirira ku biganiri birebana n'uburinganire n'ubwuzuzanye kuko bizafasha abitabiriye amahugurwa kumva neza impamvu abagore bagomba kujya mu nzego zifata ibyemezo. Nibasobanukirwa neza n'uburinganire n'ubwuzuzanye bazasobanukirwa ko bakwiye kugira uruhare mu gufasha abagore kujya munzego zifata ibyemezo. Abagore nabo ubwabo bizabaha imbaraga zo kumva ko bafite uburenganzira bwo kugira uruhare mu gufata ibyemezo ku nzego zose bahereye mu ngo zabo

Imbonerahamwe ijyanye n'amasomo

Icyo abahugurwa bazatahana:	Amasomo
<p>Abahugurwa bazasobanukirwa neza n'uburinganire n'ubwuzuzanye icyo ari cyo n'imyumvire abantu bafite ku bijyanye n'ibyo umuco ugenera abagore n'abagabo. Bazamenya kandi uburenganzira bw'abagore bithyo bahindure imyumvire biyemeze no gufasha abandi kumva neza uburinganire n'ubwuzuzanye</p>	<p>Gender icyo ari cyo Igitsina icyo ari cyo Itandukaniro hagati y'igitsina na Gender Guhindura imyumvire ku burunganire n'ubwuzuzanye Ibyagezweho muri gahunda yo kwimakaza uburinganire</p>
<p>Gutegura isomo: Isomo rigomba gutegurwa mbere yo kujya guhugura</p>	<p>Imfashanyigisho: Ahantu hisanzuye ho gulorera imyitozo Ibikoresho: marikeri, urupapuro runini cyangwa ingwa n'ikibaho igihe ibi bitabonetse. Impapuro nto zo kwandikaho ibitekerezo no kwifashisha mu gihe cy'imyitozo</p>

ISOMO RYA1: GENDER ICYO ARI CYO

Igihe: iminota 30

Uko isomo ritangwa:

Umwitozo:

Uhugura asaba abahugurwa gukora uruziga runini bose bakarujyaho nawe arimo agafata agapira gato ko gukina akagatera ku bari ku ruziga atitaye ku wo kari bugweho, uwo kaguyeho aragasama agahita atanga igisobanuro cy'ijambo: “**Gender**” Birakomeza bityo urangije nawe agterera undi nawe akavuga uko yumva Gender, ntabwo ari ngombwa ko bose bavuga, iyo hamaze kuvuga nka batanu barahagarika. Ibisobanuro byagiye bitangwa arabihuza akabyuzuzura akabasobanurira icyo gender aricyo.

Ibitekerezo by'ingenzi

Gender ni ijambo risobanura uburyo Umuryango mugari (Sosiye) ugena imitekerereze n'imigirire ikwiye kuranga abantu b'igitsina gore cyangwa igitsina gabo, n'uburyo bafatwa cyangwa batekerezwa ko bakwiye kumera mu mikorere yabo hashingiwe ku mico n'imatekerereze iranga ahantu runaka. Mu yandi magambo Gender ni ishusho ihabwa umuntu na sosiye abamo bashingiye ku gitsina yavukanye (igitsins gabo cyangwa igitsina gore). Iyo shusho igaragaza imyitwarire, inshingano, imiterere, isano, itandukaniro, imibanire hagati y'abantu b'igitsina gabo n'ab'igitsina gore, bakabitozwa bakiri abana bagakura ariyo myumvire bafite kandi n'abandi ariko bababona bashingiye ku muco wabo.

ISOMO RYA 2: IGITSINA ICYO ARI CYO

Igihe: iminota 30

Uko isomo ritangwa:

Uhugura asaba abitabiriye amahugurwa gutanga ibitekerezo bagasobanura uko bumva igitsina. Buri wese ashaka gusobanura ahabwa ijamba akavuga icyo ijamba “**igitsina**”risobanura. Nyuma yo kumva ibisobanuro by’abantu batandukanye, uhugura asobanura neza igitsina icyo ari cyo ahereye ku bisobanuro byatanzwe

Ibitekerezo by’ingenzi

Igitsina ni kimwe mu bice bigize umubiri w’umuntu kigaragaza ko ari uw’igitsina gore cyangwa uw’igitsina gabo. Igitsina cy’umugore gitandukanye n’igitsina cy’umugabo

ISOMO RYA 3: ITANDUKANIRO HAGATI Y’IGITSINA NA GENDER

Igihe: iminota 30

Uko isomo ritangwa

Umwitozo

Abagore bitabiriye amahugurwa bavuga ibyo bari gukora n’uko baba bamerewe iyo baza kuba abagabo.

Iyo nza kuba umugabo.....

Abagabo bitabiriye amahugurwa nabo bavuga ibyifuzo byabo iyo baba abagore.

Iyo nza kuba umugore.....

Bimwe mu bitekerezo abagore bashobora gutanga ni ibi bikurikira:

Iyo nza kuba umugore:

- Nari kujya mfata ibyemezo ntawe ngishije inama
- Mba narageze ku bintu bikomeye mu buzima
- Nari kuba umuyobozi ukomeye
- Nari guteza imbere Igihugu cyanjye
- Nari kubaka inzu nziza
- Nari kuba umusirikare

Abagabo bashobora gutanga ibitekerezo bikurikira:

Iyo nza kuba umugore:

- Nari kujya ntekera neza umugabo wanjye
- Nari kujya nakira neza abashitsi
- Nari kujya noza umugabo wanjye

Ingingo z’ingenzi

Nyuma y’uyu mwitoto uhugura ahuza ibyifuzo batanze n’imyumvire igaragara muri muryango nyarwanda ku bagore inshingano n’uburenganzira abagore n’abagabo bagenerwa. Uhugura agaragaza aho uyu mwitoto uhuriye na gahunda y’uburinganire n’ubwuzuzanye akaboneraho gusobanurira neza abahugurwa itandukaniro riri hagati y’uburinganire n’ubwuzuzanye n’igitsina.

Bimaze kugaragara ko iyo tuvuze uburinganire n’ubwuzuzanye abantu bahita bumva “Umugore”. Ibi bisobanuro bizatuma abahugurwa bumva neza ahari ishusho umuntu ahabwa n’umuryango mugari abarizwamo igendeye ko ari umugore cyangwa umugabo (gender) n’aho iyo shusho itandukaniye n’igitsina cye bityo bakazashobora no kubisobanurira abandi.

Interuro zavuzwe n’abagabo n’abagore ziragaragaza ko abagabo n’abagore hari ibyo bumva bahejwemo mu nshingano zabo za buri munsu. Mu buryo bumwe iri hezwa rishingira ku miterere y’umubiri itandukanye, ariko ibyinshi muri byo usanga ntaho bihuriye n’ubushobozi bwa buri wese ndetse n’ubumenyi afite, ahubwo ni uburyo umuryango mugari ugena uko abantu b’igitsina gabo n’ab’igitsina gore bagomba gukora, uko bitwara n’ uko imyumvire n’imigenzereze yabo igomba kumera hagendewe ku gitsina cyabo.

Nyuma y’umwitozo uhugura ashushanya imbonerahamwe ifite ibice bibiri, igice kimwe akacyandikamo **Igitsina** ikindi gice akacyandikamo **Gender**. Asaba abahugurwa kwandika ibiranga igitsina n’ibiranga Gender mu mbonerahamwe. Buri wese arandika mu mbonerahamwe barangiza uhugura akabafasha gufatamo iby’ingenzi bigaragaza neza itandukaniro riri hagati y’**igitsina** na **Gender**

Ibitekerezo by’ingenzi

Mu rurimi rw’ikinyarwanda Igitsina (Igice cy’umubiri) na Gender (Ishusho umuntu ahabwa na sosiyete bitewe n’igitsina cye) bivugwa kimwe byose byitwa igitsina

Urugero: Iyo tuvuze ihohoterwa rishingiye ku gitsina ntabwo ari igice cy’umubiri tuba tuvuze ahubwo ni ya shusho y’uko umuntu yavutse kuko ihohoterwa rishobora kuba ku gitsina cyangwa ku bindi bice by’umubiri.

IGITSINA (Sex)	(GENDER)
Kiravukanwa	Bigenwa n’Umuryango mugari (sosiyete):ishyirwaho n’abantu
Kiri rusange ku bantu bose b’igitsina gabo	Iratandukanye bitewe n’ahantu n’imico yaho batojwe
Kiri rusangi ku bantu b’igitsina gore	Biratandukanye bitewe n’uko sosiyete babamo yabatoje
Ntighinduka	Birahinduka uko ibihe bihita, n’uko umuntu ahinduye ahantu yabaga
Ni karemano	Biratozwa, bishingiye ku muco

ISOMO RYA 4: GUHINDURA IMYUMVIRE KU BURINGANIRE N'UBWUZUZANYE

Igihe: iminota 90

Uko isomo ritangwa: Ibiganiro

Ikiganiro cya 1: *umugabo nyawe n'umugore nyawe*

Umwitoto: Uyu mwitoto ufasha abari mu mahugurwa gusobanukirwa ko buri wese afite amahirwe yo gukoresha uburenganzira n'ubushobozi bwe mu buzima hatagendewe ku ishusho sosiyete iha umugore cyangwa umugabo.

Uko umwitoto ukorwa: Gukorera mu matsinda, ibibazo n'ibisubizo:

- Gabanya abahugurwa mu matsinda abiri atavanze, abagabo ukwabo n'abagore ukwabo.
- Saba itsinda ry'abagabo kuganira ku biranga umugore nyawe usabe n'itsinda ry'abagore kuganira ku biranga umugabo nyawe bose bakurikije uko umuryango mugari ubona umugabo n'uko ubona umugore. Bashobora no gutekereza ku migani ikunze gukoreshwa mu kugaragaza uko umugore/umugabo akwiriye kwitwara, kuvuga, gutekereza cyangwa gukora.
- Nyuma y'ibiganiro mu matsinda, buri tsinda rigeza ku bandi ibyo baganiriyeho hanyuma uhugura akabaza ibibazo bikurikira:
 - Tanga ibitekerezo ku bitandukanya umugabo n'umugore bishingiye ku gitsina (sex) ni ukuvuga itandukaniro ku mubiri ndetse n'ibishingiye kuri 'gender' ni ukuvuga itandukaniro bitewe n'uko umuryango mugari ubigena.
 - Ni ikihe kinyuranyo kiri hagati y'ishusho nyayo (y'umugore n'umugabo) nibikorwa mu muryango? Ese twebwe abahugura cyangwa abahugurwa twitwara nk'uko umugabo nyawe cyangwa umugore nyawe yagaragajwe?
 - Ese hari ibiranga ishusho nyayo byaba byarahindutse uko ibihe bigenda bihinduka? Ni ukuvuga, ibisobanuro by'umugabo/umugore nyawe byaba byarahindutse uko ibihe byagiye bihinduka?

Ibitekerezo by'ingenzi

- Akenshi ibyo dutegereza ku bandi bihura n'ibyo Umuryango mugari wita umugabo cyangwa umugore nyawe. Twitega ko abandi bitwara nk'abo twita intangarugero ariko mu by'ukuri ntibishobora kubaho kugeza ku rugero rwifuzwa n'abandi.
- Igisobanuro cy'umugabo cyangwa umugore ukwiye kijyana n'igihe ndetse n'ahantu wabaye.
- Twakagombye kureba kure y'ibyifuzwa kandi tugaha buri wese amahirwe yo gukoresha uburenganzira n'ubushobozi bwe mu buzima. Tutamugeneye uko agomba kugaragara no kwitwara

Ikiganiro cya 2: Imirimo yagenewe abagabo n'iyagenewe abagore

Umwitozo wa 1: Gusesengura ishusho

Uhugura amanika iyo shusho ahantu hagaragarira buri wese akabasaba gusobanura ibyo babona Kuri yo yifashishije ibi bibazo:

Ni iki mubona Kuri iyi shusho?

Ni ukubera iki bimeze bityo?

Ni izihe ngaruka zo kugira imyumvire nk'iyi?

Byagombye kugenda bite?

Ni izihe ngamba zafatwa kugirango imyumvire nk'iyi icike?

Nyuma yo gusesengura ishusho no kuvuga uko babibona uhugura asobanura neza uko abantu bakwiye guhindura imyumvire bakimakaza ihame ry'uburinganire

Ibitekerezo by'ingenzi

- Mu mucu nyarwanda hari imirimo yari imenyereye ko ikorwa n'abagabo cyangwa abagore. Ubu siko bimeze kuko hari abagore bubaka inzu nk'uko hari abagabo bateka. Ibyo ariko bigarukira mu mirimo ihemberwa. Nk'uko byahindutse mu mirimo ikorerwa hanze y'urugo ni nako bikwiye kumera iwabo mu ngo, abashakanye bakagabana imirimo nta pfunwe rishingiye ku miterere yayo. Mu rwego rwo kwimakaza umuco w'uburinganire n'ubwuzuzanye, abashakanye bagomba gufatanya gukora imirimo yose bidashingiye ku gitsina bafite
- Nubwo umuryango nyarwanda wagiye ugena imirimo ikwiye gukorwa n'umugore n'indi ikwiye gukorwa n'umugabo, iyo myumvire ikwiye guhinduka kuko byagaragaye ko abagore bavunika cyane bakora imirimo yo kwita ku rugo, Iyi ikaba ari nayo mpamvu bumva ko kujya mu nzego z'ubuyobozi batabibonera igihe bakabiharira abagabo. Ni ngombwa ko habaho gufatanya imirimo k'umugore n'umugabo kugirango bese bagire uburenganzira bungana mu kujya mu nzego zifata ibyemezo

Umwitozo wa 2: Uyu mwitozo urafasha abari mu mahugurwa kumva uburyo sosiyeti igenera inshingano abantu b'igitsina gore n'ab'igitsina gabo. Bizatuma babona ko ari ngombwa gusaranganya imirimo hagati y'umugore n'umugabo kandi ko bishoboka babigizemo uruhare

Uko umwitozo ukorwa:

- Saba abahugurwa gukusanya uduti, utubuye cyangwa utubabi twinshi bashobora kubona.
- Nibarangiza kubitora, usabe abantu 4 babishaka: abagore 2 n'abagabo 2 batambuke imbere
- Bwira abo babishatse guhagarara barebana n'abagize itsinda muri ubu buryo: umugabo umwe ukwe, umugore umwe ukwe, noneho umugabo umwe ahagararane n'umugore umwe.
- Soma uranguruye igikorwa cya mbere ku rutonde rw'ibikorwa bya buri muni biherereye iburyo (gusenga).
- Baza abahugurwa uti: ni nde ukora iki gikorwa? Abagore gusa,

Abagabo gusa, cyangwa se abagore n'abagabo?

- Bwira umwe mu bahugurwa gushyira akabuye cyangwa ikindi kintu gifasha abahugurwa kubyumva imbere ya wa wundi wagiye guhagarara uhagarariye icyo gisubizo (ni ukuvuga niba ari ikintu gikorwa n'abagabo n'abagore bari hamwe, urashyira akabuye imbere ya wa mugore n'umugabo bahagararanye). Niba igikorwa gikorwa inshuro zirenze imwe mu muni kikorwira, urongeraho akabuye kuri buri nshuro gikorwa kikorwira (ni ukuvuga ko nko ku guteka ugomba gushyira amabuye atatu imbere y'umugore uhagaze wenyine).
- Bisubiremo kuri buri gikorwa kiri ku rutonde (gukora imibonano mpuzabitsina, kurya, guhinga, n'ibindi).
- Nimurangiza urutonde, ubaze niba hari ibikorwa birangira mu masaha 24 byaba byibagiranye.
- Ongera akabuye imbere y'umuntu uhagaze ukwiriye kuri buri gikorwa cyibagiranye.

Nyuma yo kugaragaza ibyo bakoze, uhugura agomba kubafasha gusesengura imbonerahamwe no kureba ku ngingo zikurikira:

- Mugereranya mute amasaha abagabo n'abagore bakora?
- Mwavuga iki ku masaha y'ikiruhuko ku bagabo no ku bagore? Ese ibi bihurira he n'ubuzima bwabo? Kureba imirimo isubirwamo ku muni ku bagabo no ku bagore.

- Ari imirimo y'abagore n'iy'abagabo n'iyihe mubona ihabwa agaciro?

Nyuma y'uwo mukino uhugura abasaba gusesengura iyo shushu harebwa ibyiza bya gufatanya imirimo hagati y'umugore n'umugabo

Ibibazo byifashishwa:

Ni iki mubona Kuri iyo shusho?

Ese bigaragara aho mutuye?

Ni ibihe byiza byo gufatanya imirimo hagati y'umugore n'umugabo?

Bifasha iki ku mugore uri mu nzego z'ubuyobozi?

Ibitekerezo by'ingenzi

- Imirimo yongera umutungo: ikubiye mu mirimo ikorwa n’abagabo ndetse n’abagore bishyurwa amafaranga cyangwa indi ngurane.
- Imirimo yo kubyara no kurera/yo mu rugo: ikubiyemo inshingano zo kubyara/kurera abana ndetse n’imirimo yo mu rugo, ikorwa kugirango abagize umuryango babeho neza. Iyi mirimo ntigarukira ku kubyara gusa ahubwo inarebana no kwita ku bagize umuryango.
- Imirimo yo gufasha igihugu: ikubiyemo ibikorwa bikorerwa aho umuntu atuye mu rwego rwo gutanga umusanzu we mu iterambere no mu bikorwa bya politiki. Ubusanzwe iyi ni imirimo y’ubukorerabushake, idahemberwa.
- Abagore bakora amasaha menshi kandi imirimo ivunanye kuko yita Kuri buri muntu ugize umuryango. Iyi mirimo n’ubwo ifitiye akamaro abagize umuryango nta gaciro ihabwa kuko umugore wiriwe mu rugo afatwa nk’aho nta kazi agira.
- Abagore bari mu nzego zifata ibyemezo n’abifuza kugira uruhare mu buyobozi bibabera inzitizi kubifatanya n’imirimo yo mu rugo
- Iyo habayeho gufatanya imirimo yose byorohera umugore kuba yafata icyemezo mu rugo rwe ndetse no kujya mu nzego z’ubuyobozi kuko abona igihe gihagije
- Ubu bwumvikane hagati y’umugore n’umugabo bufasha nanone umugore kwigirira icyizere biturutse ku mugabo amushyigikira akanabimushishikariza.

Ikiganiro cya 3: *Ibyo abakobwa n’abahungu batozwa bakiri bato n’ingaruka bibagiraho*

Umwitoto: Uyu mwitoto ufasha abitabiriye amahugurwa gusobanukirwa uburyo abantu batozwa inshingano zishingiye ku gitsina kuva bakivuka n’uruhare bigira mu ivangura rishingiye ku gitsina uko bagenda bakura

Uko Umwitoto Ukorwa

- Manika ibipapuro bine ku rukuta, bibiri byo kwandikaho ibikorwa cyangwa imyifatire abakobwa batozwa n’ibyo babuzwa kuva mu bwana bwabo, n’ibindi bibiri byo kwandikaho ibyo abahungu batozwa cyangwa babuzwa kuva mu bwana bwabo hagendewe ku buryo sosiyeti ibyumva.

- Gusaba abahugurwa kugenda bandikaho ibitekerezo byabo bahereye kubyaba byarababayeho cyangwa se ibyo batoza abana babo bashingiye ko ari abahungu cyangwa ari abakobwa.
- Nibamara kugaragaza ibitekerezo byabo, uhugura arafasha abahugurwa gusesengura ibitekerezo batanze binyuze mu bibazo bikurikira:
 - Mubona byashoboka ko ibigenewe ab'igitsina gore bishobora no gukorwa n'ab'igitsina gabo cyangwa se ibigenewe ab'igitsina gabo byanakorwa n'igitsina gore?
 - N'irihe somo mwakuye muri uyu mwitozo?

Ibitekerezo by'ingenzi

- Imyumvire ijyanye n'inshingano z'abagabo n'iz'abagore itozwa umuntu kuva akivuka bigakomeza mu bigero bitandukanye by'ubuzima bwe.
- Abatoza imyumvire muri sosiyeti ni ababyeyi, abarimu, urungano, abayobozi b'amadini, inzego z'umuco n'iza politiki. Binanyuzwa kandi mu bugeni, mu itangazamakuru no mu nyandiko zitandukanye
- Abana b'igitsina gabo cyangwa b'igitsina gore bigishwa imigenzo, imico n'imyemerere yabo birimo n'imirimo igenewe abantu b'igitsina gabo n'igenewe abantu b'igitsina gore hanyuma iyo myumvire ikabajyamo bakayikurana. Ibi bigaragarira nko ku izina bahabwa, ku bwoko bw'imikino, ibyo byose bikaba bigira uruhare mu kugena inshingano zacu zishingiye ku gitsina twavukanye
- Binyuze mu byo batozwa, nkabakobwa n'abahungu babwirwa kenshi uko bakwiye kwitwara no gukora nk'abagabo n'abagore, bigishwa kwitwara nk'umugore cyangwa umugabo nyawe.
- Kugenera imirimo n'inshingano abahungu n'abakobwa ntibiba byiza kuko babuzwa gukora ibyo bashakaga bimwe na bimwe bibafitiye akamaro. Ibi kandi bitera ubusumbane mu mirimo hagatiy'abakobwa n'abahungu. Imirimo imwe n'imwe igenerwa abakobwa indi abahungu ndetse muri ubu buryo hahabwa agaciro imirimo ikorwa n'abahungu kuko ariko umuco ubigena.
- Tugomba kumenya ko umukobwa n'umuhungu bafite uburenganzira bungana. Muri ubwo burenganzira harimo: *ubwo kubaho, kwiga, kwandikishwa mu gihe yavutse, kuvuzwa, kumenya ababyeyi be, kurindwa ivangurwa, gushimutwa no gucuruzwa,*

kugaragaza igitekerezo cye, n'uburenganzira bwo kuruhuka no kwidagadura...

Uburere bwiza hubahirizwa uburenganzira bw'umwana ni urufunguzo rw'ahazaza heza h'umwana yaba umuhungu cyangwa umukobwa. Ni uburyo bwo kudapfukirana ubushobozi bw'umuhungu cyangwa umukobwa harimo no kugira uruhare mu miyoborere y'igihugu no mu gufata ibyemezo

Ikiganiro cya 4: Uburenganzira ku mutungo no gufata ibyemezo

Umwitozo: Uyu mwitozo ugamije ufasha abitabiriye amahugurwa gusobanukirwa n'uburenganzira bw'abagore n'ubw'abagabo ku birebana n'umutungo no gufata ibyemezo.

Uko umwitozo ukorwa

- Saba abahugurwa kuvuga ibintu byose bafite mu rugo. Uhugura agomba kubandikira byose ku rupapuro runini. Ingero za bimwe mu bikoreho ni: intebe, igitanda, amashuka, rido, radiyo, igare, inkono/amasafuriya, ibiyiko/amakanya, imyaka, inka, ihene, inkoko, inkwavu n'ibindi.
- Niba urutonde rumaze gukorwa, saba abahugurwa gutanga ibitekerezo ku bibazo bikurikira kuri buri bwoko bw'ibigize umutungo w'urugo:
 - Bikorehwa na nde – umugabo, umugore, cyangwa abana?
 - Ninde nyirabyo – umugabo, umugore, cyangwa abana? Mu yandi magambo, ni nde wafata icyemezo cyo kubigurisha – umugabo, umugore cyangwa abana? Kubera iki?
- Byagenda bite biramutse bifashwe n'undi? Ni ukuvuga, bizagenda bite uburenganzira bwo kugurisha nibuhabwa undi?

Uhugura ahuza ibiganiro yibanda ku mirimo ikorwa n'abagore kugirango umuryango umererwe neza nyamara ugasanga nta burenganzira bagira ku mutungo w'urugo.

Ibitekerezo by'ingenzi

- Abagore n’abagabo bafite uburenganzira bungana ku mutungo w’umuryango, kandi igihe cyose bishoboka bagomba gufatira hamwe ibyemezo bireba iyo mitungo.
- Akenshi na kenshi, abagabo bakora akazi kinjiza amafaranga, ariko tugomba no kuzirikana agaciro faranga k’imirimo umugore akora.
- Abagore n’abagabo bafite uburenganzira bungana bwo gukora hagamijwe gutsura iterambere ry’umuryango n’iry’igihugu
- N’ubwo amategeko amwe n’amwe yagiye ahinduka, urugero nk’itegeko riha uburenganzira umukobwa cyangwa umugore kuzungura no kugira uburenganzira ku butaka, usanga rimwe na rimwe abagabo aribo bagifata icyemezo cyo kugurisha umutungo umugore agasinya atabikuye ku mutima yanga ko umugabo we yamureba nabi cyangwa bigakurura amakimbirane.
- Iyo umugore agaragaje ko afite uburenganzira bwo kwanga ko bagurisha umutungo akenshi bimuviramo ingaruka zo guhohoterwa ndetse akaba yanahasiga ubuzima. Ibi bituma abagore batinya kugaragaza uburenganzira bwabo mu gufata ibyemezo mu muryango bakemera gupfukiranwa n’abagabo.

Umwanzuro ku buringanire n'ubwuzuzanye

- Uburinganire n'ubwuzuzanye si igitsina gabo cyangwa gore nk' ingingo z'umubiri kuko bidahinduka ari nayo mpamvu umugabo n'umugore bagomba kuzuzanya bagafatanya muri byose ntawuvunishije undi
- Uburinganire n'ubwuzuzanye ni uburyo abashakanye bafatanya kubaka urugo rwabo, buri wese akagira icyo amara ku mirimo y'urugo rwabo bikurikije uburyo, amikoro n'ubushobozi bwe. Icyo umwe adashoboye undi akamwunganira ntawe uvunisha undi, bigamije iterambere ry'urugo rwabo
- Uburinganire n'ubwuzuzanye bw'abagore n'abagabo bifatwa nk'aho abagore bigaranzuye abagabo. Ko nta mugore ucyubaha umugabo, ko abagabo basuzugurwa. Nyamara, uburinganire n'ubwuzuzanye bituma abashakanye bafatanya muri byose, baja inama ntawe uvunisha undi, bikagira ingaruka nziza kuko n'iyi ibyo bakoze bitatunganye ntawe uhinduka undi kuko baba bafatanije. Bituma na none buri wese yubaha mugenzi we, ibyo bakoze bikaramba
- Ingingo ya 2 y'**Itegeko N° 51/2007**: Uburinganire n'ubwuzuzanye bw'abagore n'abagabo ni ukugira amahirwe angana kandi asesuye ku bagore n'abagabo yo gukoresha uburenganzira bwabo bwa muntu n'ubushobozi bwabo, bakagira uruhare rungana mu bikorwa byose by'iterambere ry'igihugu haba mu rwego rwa politiki, ubukungu, imibereho myiza n'umuco, bakanabona ku musaruro uvuyemo ku buryo bungana.

ISOMO RYA 5: IBYAGEZWEHO MURI GAHUNDA YO KWIMAKAZA UBURINGANIRE N’UBWUZUZANYE.

Igihe: iminota 60

Uko isomo ritangwa: Kuganira mu matsinda

Mumatsinda abahugurwa baganira ku bibazo bikurikira:

Mukurikije aho mutuye no mu guhgu muri rusangi ni ibihe mubona byagezweho mu kwimakaza ihame ry’uburinganire n’ubwuzuzanye?

Ni ibihe bigomba kongerwamo imbaraga kugirango turusheho kubinoza?

Nyuma y’ibiganiro mu matsinda uhugura agaragaza bimwe mu byagezweho muri gahunda yo kwimakaza uburinganire n’ubwuzuzanye.

Kugabanya ubukene

Leta y’Urwada yihaye intego yo kwimakaza ubwuzuzanye n’uburinganire muri gahunda zose z’igihugu no muri no mw’igenamigambi. Muri gahunda y’icyerekezo cya 2020 Gahunda y’iterambere no kugabanya ubukene ya (EDPRS), uburinganire n’ubwuzuzanye bwahawe agaciro kuko bwubahirijwe mu nzego zose. Byongeye kandi Minisiteri y’imari n’igenamigambi ifatanyije na Minisiteri y’uburinganire n’iterambere ry’Umuryango zatangije gahunda y’ingengo y’imari igenewe gusubiza ibibazo by’ubusumbane hagati y’abagore n’abagabo mu rwego rwo kwita kw’ihame ry’uburinganire

Uburenganzira ku burezi

Gahunda y’uburezi bw’imyaka icyena yashyizweho kugirango abana bose abakobwa n’abahungu boroherezwe kubona uburezi batarinze kujya kure y’aho batuye.

Politiki y’uburezi bw’umwana w’umukobwa na gahunda yayo yashyizweho na ministeri y’uburezi mu buryo bwo kugeza ku bagore n’abakobwa uburezi ku nzego zose. Hibanzwe ku burezi bw’abakobwa mu mashami ya science n’ikoranabuhanga, ari nayo mpamvu hashyizweho gahunda zorohera abakobwa harimo no gushyiraho ishuri ry’abakobwa rya FAWE, Ibihembo ku bakobwa batsinze neza n’ibindi...

Ubuzima

Hashyizweho abajyanama b'ubuzima mu gihugu hose bakora ubukangurambaga bakanafasha mu gushyira mu bikorwa gahunda z'ubuzima mu baturage. Hashyizweho ubwisungane mu kwivuza ku baturage bose, gahunda yo kuboneza urubyaro, kandi ubushakashatsi burakorwa mu buryo buhoraho mu rwego rwo gusuzuma ko ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye ryubahirizwa

Kurwanya ihohoterwa rishingiye ku gitsina

Nk'uko Itegeko No 59/2008 rirebana n'ikumira no guhana ihohoterwa rishingiye ku gitsina mu Rwanda ribisobanura, **ihohoterwa rishingiye ku gitsina** ni ijamba rikoreshwa hagamijwe gusobanura igikorwa icyo ari cyo cyose kibabaza **ku mubiri, ku myanya ndagagitsina, mu bitekerezo cyangwa ku mutima** kikanavutsa umuntu uburenganzira **ku mutungo**. Gikorera umuntu kubera ko ari uw'igitsina gabo cyangwa uw'igitsina gore. Igikorwa nk'icyo cyambura umuntu uburenganzira kandi kikagira ingaruka mbi. Iri hohoterwa rishobora gukorera mu ngo cyangwa hanze y'ingo.

Hagiyeho One stop Centers mu rwego rwo kwita ku bakorewe ihohoterwa rishingiye ku gitsina bahabwa imiti, ubujyanama kw'ihungabana n'ubufasha mu bijyanye n'amategeko

Amasezerano mpuzamahanga urwanda rwashyizweho umukono yarubahirijwe hashyirwaho amategeko ahana uwahamwe n'icyaha cy'ihohoterwa rishingiye ku gitsina

Hashyizweho comite zishinzwe kurwanya ihohoterwa rishingiye ku gitsina na comite zo kurengera uburenganzira bw'umwana kuva ku rwego rwo hasi kugeza ku rwego rw'iguhugu.

Hashyizweho urwego rwihariye (Gender desk) rushinzwe kwakira ibibazo by'abagore muri police, mu ngabo z'igihugu no mu rwego Rw'ubutabera (ubushinjacyaha)

Hashyizweho umurongo wa telephone utishyurwa w'izo nzego kugirango amakuru ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina yihutishwe bityo uwahohotewe ashobore gufashwa mu buryo bwihuse ndetse n'uwakoze icyo cyaha akurikiranwe ataracika ubutabera.

Ikigo (RWAMREC) kirwanya ihohoterwa rishingiye ku gitsina cyashyizweho kandi kigira uruhare rugaragara mu kwigisha abaturage kwirinda iri hohoterwa.

Ubukungu

Itegeko N° 22/99 of 12/11/1999, ryuzuzanya igitabo cya mbere cy'urwunge rw'amategeko mbonezamubano kandi rishyiraho igice cya gatanu cyerekeye imicungire y'umutungo w'abashyiranywe, impano n' izungura riha abagore uburenganzira bwo kuzungura nk' abagabo. Itegeko N°08/2005: Uburenganzira bungana ku butaka ku bagore n' abagabobungana

Itegeko ry'umurimo ryasohotse mw'igazeti ya Leta muri 2009, Abagore bashyizwe mw' igenamigambi y'umurimo. Hashyizweho igwate n' ibigega ku bagore, Amakoperative yo kuzigama no kugurizanya muri buri murenge SACCO.

Banki UMWARIMU SACCO ifasha abarimu b'amashuri abanza n' ayisumbuye kubona inguzanyo ziciriritse,

«COOPEDU» Yatangijwe n' ishyirahamwe ry' abagore

“DUTERIMBERE”;

Urwego rw' abagore mu rugaga rw' abikorera (PSF) Private Sector Federation

Abagore mu nzego zifata ibyemezo

Urwanda ni cyo gihugu gifite umubare munini w' abagore mu nteko ishingira amategeko Umutwe w' abadepite (61%). Uyo bora inteko ishingira amategeko umutwe w' abadepite ni umugore.

35% muri sena ni abagore

50% muri guverinoma ni abagore

Mu nzego z' ubutabera 50% ni abagore

Inzego zishinzwe kwimakaza uburinganire n' ubwuzuzanye n' iterambere ry' abagore

Ministeri y' uburinganire n' ubwuzuzanye (MIGEPROF)

Urwego rushizwe kugenzura ishyirwa mu bikorwa rya gahunda y' ubwuzuzanye n' uburinganire mu nzego za Leta (Gender Monitoring Office: GMO)

Inama y' igihugu y' abagore (National Women's Council: NWC) National Gender policy (2010)

Ibi byose tubikesha ubuyobozi bwiza budaheza kandi buha agaciro umugore n' uruhare rwe mu miyoborere no mw' iterambere ry' igihugu. Nk' uko nyakubakwa Presida wa Republika akunze

kubigarukaho mw'ijambo ageza ku banyarwanda n'abatuye isi muri rusange, nta terambere ryagerwaho hatabayeho ubufatanye hagati y'abagore n'abagabo mu nzego zose z'ubuzima bw'igihugu;

UMUNSI WA KABIRI

IGICE CYA GATATU

III.

IMIYOBORERE

N'UBUYOBOZI

Imbonerahamwe ijyanye n'amasomo

Icyo abahugurwa bazatahana:	Amasomo
<p>Iki gice cy'amahugurwa kizafasha abahugurwa kumva neza imiyoborere n'ubuyobozi icyo ari cyo no kuvugurura uburyo bw'imiyoborere ikarushaho kuba myiza</p>	<p>Gusobanura Imiyoborere n'Ubuyobozi icyo ari cyo Amoko y'ubuyobozi Amahame remezo y'imiyoborere myiza Ibiranga umuyobozi mwiza</p>
<p>Bzasobanukirwa n'isano iri hagati y'ubuyobozi n'uburyo bw'imiyoborere mu kuzana impinduka nziza mu bayoborwa bityo bibafashe kuba indongozi guharanira kugira ubuyobozi bwiza, ubuyobozi budaheza kandi buri wese yibonamo</p>	<p>Inzitizi ku miyoborere myiza Ingaruka z'ubuyobozi bubi Ubuyobozi budaheza hagati y'abagabo n'abagore Inzitizi Ku ruhare rw'abagore mu buyobozi Ingamba zafatwa mu gufasha abagore kugira uruhare mu gufata ibyemezo ku nzego zose.</p>
<p>Bzasobanukirwa ko ubufatanye hagati y'abagore n'abagabo ari ngombwa mu buyobozi kandi ko ari ngombwa gushishikariza no gushyigikira abagore bakagira uruhare mu buyobozi n'imiyoborere</p>	
<p>Abahugurwa bazumva neza uburyo bagomba kwirinda akarengane gashingiye ku busumbane bugaragara hagati y'abagore n'abagabo mu rwego rw'ubuyobozi</p>	

Icyo abahugurwa bazatahana:	Amasomo
bityo biyemeze kugira uruhare mu bukangurambaga kugira ubuyobozi bwiza	
Gutegura isomo: Isomo rigomba gutegurwa mbere yo kuritanga	Imfashanyigisho: Ibikoresho: Marikeri, Urupapuro runini cg ingwa n'ikibaho igihe ibi bitabonetse. Impapuro nto zo kwandikaho ibitekerezo.

ISOMO RYA 1: GUSOBANURA IMIYOBORERE N’UBUYOBOZI ICYO ARI CYO

Igihe: Iminota 30

❖ Uko isomo ritangwa:

Uhugura afungura ikiganiro buri wese akaba yasobanura uko yumva ubuyobozi. Yandika ibisobanuro mu magambo make yarangiza agahuza ibisobanuro byagiye bitangwa n’abafashe ijambo hagafatwa umwanzuro w’uko ijambo Ubuyobozi ryasobanurwa. Uhugura yuzuza ibisobanuro byatanzwe agatanga igisobanuro kirambuye nyacyo cy’ijambo ubuyobozi. Ijambo “ubuyobozi” risobanura:

❖ Imiyoborere n’ubuyobozi

Imiyoborere n’ubuyobozi ni uburyo bwo kuyobora abantu ubaganisha ku ntego rusange. Ni uburyo bwo gufasha abantu gukorera hamwe bakivana mu bibazo. Ni ugutanga umurongo abantu bagenderaho ndetse no kuzana impinduka nziza. Ubuyobozi ni ugufata ibyemezo bigamije kugera ku ntego yiyemejwe kandi ikagerwaho mu bufatanye n’abandi.

Ubuyobozi bwiza ni:

- Uburyo buboneye bwo guhuza abayobora n’abayoborwa, buri wese akagira kandi akamenya inshingano ze;
- Buha buri wese inshingano zijyanye n’ibyo asabwa kubahiriza;
- Kuzuzanya mu bitekerezo.

ISOMO RYA 2: AMOKO Y'UBUYOBOZI

Igihe: Iminota 30

Uko ritangwa: Uyoboye ibiganiro asaba abahugurwa gutanga ibitekerezo, akabyandika ku gipapuro kinini aho bose bashobora kureba. Ibitekerezo byatanzwe abishingiraho agatanga ibisobanuro ku moko y'ubuyobozi.

Ubuyobozi butegeka/bukoresha igitugu: Ubuyobozi butegeka bwibanda ku gikorwa, bukumvisha kandi bugahatira abantu ikigomba gukorwa kandi bukibanda ku kumenyekanisha gahunda y'ibigomba kugerwaho, bugatekereza ku ngamba ziganisha ku ntego bufite batitaye ku bitekerezo bw' abayoborwa.

Ubu buyobozi bugira ingaruka mbi ku gihugu muri rusangi no ku bayoborwa byumwihariko.

Zimwe muri izo ngaruka ni:

Ivangura mu baturage, Kugaha ijamba abaturage ngo bagire uruhare mu bibakorerwa,

Ibikorwa bidafitiye akamaro abaturage kuko byakozwe hatagendeye ku nyungu zabo.n'ibindi...

Ubuyobozi bukurikirana ibikorwa: Burangwa no kumvikana hagati y'umuyobozi n'uyoborwa. Bushingiye ku gushimira, guhamba abayoborwa igihe bakoze neza. Isano iri hagati y'uyoborwa n'uyoborwa ishingira ku byo abayobozi n'abayoborwa bamariranye; Abayobozi bagaragaza ibyo bifuzwa ko bigerwaho n'intego bafite ariko ntibite cyane ku kongerera ubushobozi bw'ejo hazaza h'abayoborwa. Uburyo bwo gukurikirana ibikorwa bushingiye ku isano ya “mpa nguhe”. Abayobozi bita ku gukurikirana ibikorwa kenshi nta mpinduka baharanira mu muryangi /ikigo ariko bakorerwa mu moco usanzwe w'uko ibintu byagiye bikorwa mu bihe byashize.

Ubuyobozi buharanira impinduka: Mu buyobozi buharanira impinduka, abayobozi bahindura indangagaciro, ibikenerwa, n'ibyo abayoborwa bifuzwa kandi bakabafasha gukora ibirenze ibyo bari biteze. Abayobozi buharanira impinduka ikindi bongerera abayoborwa kitari gusa gukora ngo bumve ko hari icyo bagezeho; bashyiraho gahunda, intego, indoto, bitera abayoborwa imbaraga. Abayoborwa bumva bizeye, bashima, bamubonamo ubudahemuka kandi bubashye umuyobozi ndetse kubera ibyiza biranga umuyobozi ugamije impinduka bumva bashaka gukora cyane kurenza uko bari babyitezweho.

ISOMO RYA 3: AMAHAME REMEZO Y'IMIYOBORERE MYIZA

- ❖ **Igihe:** iminota 30
- ❖ **Uko ritangwa:** Uhugura asaba abahugurwa gutanga ibitekerezo ku mahame remezo y'imiyoborere myiza agakusanya ibitekerezo akabihuza yaraniza akabasomera amahame remezo akurikira.

- ✓ Kugira uruhare kw'abaturage mu buyobozi
- ✓ Gukorera mu mucyo
- ✓ Kumenyekanisha no kwisobanura ku byo ushinzwe gukora
- ✓ Kugira ubuyobozi buri wese yibonamo
- ✓ Kugena no kubahiriza ibyo ushinzwe gukora
- ✓ Kutabogama no kwita ku nyungu za buri wese
- ✓ Kugendera ku mategeko no kubahiriza uburenganzira bw'ikiremwamuntu
- ✓ Kubaha igitekerezo cy'undi no kwirinda gufata ibyemezo mu mwanya we
- ✓ Kwirinda gusesagura umutungo ushinzwe gucunga - Kongera ubushobozi
- ✓ Kwemerwa kw'abayobozi
- ✓ Gushyira imbere ibikorwa bifitiye abaturage akamaro
- ✓ Guharanira ubwigenge mu bwuzuzanye hagati y'inzego z'ubutegetsi
- ✓ Kwegereza abaturage ubuyobozi n' ibikoresho
- ✓ Guharanira ubumwe, uburinganire n'ubwuzuzanye mu mibereho ya muntu
- ✓ Gushimangira imibanire myiza n'imikoranire n'abo muri kumwe
- ✓ Kumenya kugisha no kugira abandi inama

ISOMO RYA 4: IBIRANGA UMUYOBOZI MWIZA

Igihe: Iminota 30

Intego z’isomo: Abahugurwa basobanukirwa neza icyo umuyobozi mwiza bisobanura kandi bikabafasha no guharanira kuba abayobozi beza

Uko isomo ritangwa:

Uhugura atanga impapuro nto yakase, agasaba buri wese kwandikaho ibintu bibiri biranga umuyobozi mwiza. Barangije buri wese aha agapapuro ke mugenzi we nawe akamuha ake bagatangira bagasoma ibyanditse kuri buri gapapuro. Uhugura yandika ku rupapuro runini cyangwa ku kibaho aho bose bareba ibyo basoma kuri twa dupapuro. Iyo ibyanditse kuri twa dupapuro birangiye, avanamo ibitekerezo by’ingenzi akabihuza agatanga umwanzuro w’ibiranga umuyobozi mwiza. Ubu buryo bwo gutanga ibitekerezo mbere y’uko umwanzuro ufatwa, bufasha abatanze ibitekerezo kwishimira ko umwanzuro wafashwe bawugizemo uruhare, bityo bakumva ko ibitekerezo byatanzwe babigizemo uruhare bakarushaho kumva ko ari ibyabo bitavuye ku bandi bantú babatekerereje.

Uhugura ashobora no gushushanya uruziga hagati akandikamo umuyobozi mwiza buri wese akandika ku ruziga ikintu kimmwe kiranga umuyobozi mwiza

Iyo barangije bagira ibyo bemerayaho ko aribyo biranga umuyobozi mwiza bakiyemeza ko bigiye kubaranga mu murimo wabo w’ubuyobozi ku rwego urwo ari rwo rwose.

Inshingano z’umuyobozi n’uyoborwa

Agakino:

- Gushyiraho inkomyi, imbogamizi zigizwe n’intebe cyangwa ibindi bintu
- Kugabanya abitabiriye ikiganiro mo amatsinda ya babiri babiri
- Saba umwe mw’itsinda rya babiri kuba umuntu ufite ubumuga bwo kutabona
- Undi muntu aze kuba umuyobozi w’uwo muntu utabona
- Sobanura ko uruhare rw’uwo muntu utabona ari ugufunga amaso ubundi agakurikiza amabwiriza ahabwa n’umuyobora. Uruhare rw’uyobora utabona ni ugukanura no kurinda utabona kugirango hatagira ikimutega. Utabona agomba kugenda muri izo nkomyi, imbogamizi

- Abari aho ntabwo bagomba kuvuga cyangwa gusakuza. Uyoboye utabona azajya aha amabwiriza uwo ayoboye akoresheje ibimenyetso bikurikira byo kumukoraho:
 - A) Kumukora ku mugongo bisobanuye “kugenda”.
 - B) Gukora ku mugongo inshuro nyinshi bisobanuye “kwihuta”.
 - C) Gukora ku rutugu rw’iburyo bisobanuye “gukata ujya iburyo”
 - D) Gukora ku rutugu rw’ibumoso bisobanuye “gukata ujya ibumoso”
 - E) Gukora ku ntugu zombi icyarimwe bisobanuye “guhagarara”

Mu gihe ukora ku muntu utabona gerageza ubikore mu buryo butamuhutaza/butamubangamiye

- Kora ku buryo buri wese yumva neza uruhare rwe ndetse n’ibimenyetso bikoreshwa noneho mutangire umukino
- Mugihe amatsinda yose yakoze umwitozo basabe bahinduranye inshingano. Uwayoborwaga ayobore naho uwayoboraga ayoborwe
- Mu gihe bose barangije umwitozo basabe bese bagaruke mw’itsinda rigari
- Yobora ikiganiro kigufi ku mwitozo wifashishije ibibazo bikurikira
 - Mwumvaga bimeze bite kuyobora?
 - Mwumvaga bimeze bite kuyoborwa?
 - Ni izihe mbogamizi mwahuye nazo muyobora
 - Ni izihe mbogamizi mwahuye nazo muyoborwa?
 - Ni iki cyabashimishije kuruta ikindi mu kuyobora?
 - Ni iki cyabashimishije kuruta ikindi mu kuyoborwa?
 - Ni iyihe nshingano mwakunze kuruta indi? Sobanura impamvu
 - Ni iki umwitozo watwigishije mu bijyanye n’ubuyobozi?
 - Ni iki bivuze kuba umuyobozi mwiza?
 - Ni izihe nshingano /uruhare rw’abayoborwa?

Ingingo z'ingenzi

- ❖ Inshingano zombi “kuyobora no kuyoborwa” zifite imbogamizi ndetse n'ibyo umuntu yakwishimira
- ❖ icyingenzi ni uguhana amakuru neza hagati y'uyobora n'uyoborwa kugirango bombi birinde imbogamizi
- ❖ U muyobozi agomba kwita ku wo ayoboye mu buryo bwo kumurinda icyamuhutaza

Umuyobozi mwiza arangwa no:

- Kwemera kandi akagendera ku mahameremezo y'ubuyobozi bwiza
- Gutanga icyerekezo, kureba kure, gushyiraho intego buri wese yibonamo,
- Gushyira imbere inyungu z'abo ahagarariye, guharanira inyungu z'abo uhagarariye.
- Kwicisha bugufi, kugaragaza icyerekezo mu buryo busobanutse kandi gishobora kugerwaho,
- Gutuma habaho impinduka nziza,
- Kudatinya, gutanga icyizere, guhuza ibikorwa, kudacika intege, kuba Inyangamugayo,
- Gukorera mu mucyo no kugaragaza ibyagezweho,
- Kwigirira icyizere, kugira ubumenyi buhagije, kugira icyo urusha abandi,
- Kugira ibitekerezo byubaka no guhanga udushya,
- Kutirundaho inshingano zose, gukurikirana no kugenzura ibikorwa,
- Kutagendera ku marangamutima, gutanga ubwisanzure no kubaka ubushobozi.
- Gufata ibyemezo bizana impinduka nziza,
- Kumenya gukemura amakimbirane n'ibibazo byavutse
- Kuba intangarugero mu myifatire myiza, mu byo akora n'ibyo avuga

ISOMO RYA 5: INZITIZI KU MIYOBORERE MYIZA

Igihe: Iminota 30

Uko ritangwa: Uhugura asaba abahugurwa gutanga ibitekerezo kuri iyi ngingo bakavuga inzitizi ku miyoborere myiza. Nyuma yo kumva ibitekerezo binyuranye, uhugura ahuza ibaytanzwe yarangiza aka basobanurira zimwe mu nzitizi zagiye zigaruka ndetse akongeraho izo batavuze.

Zimwe mu nzitizi ku miyoboreremyiza

- icyizere gike hagati y'abayobozi n'abayoborwa
- Ubukene
- Gutsimbarara ku bitekerezo bibi
- Ubusumbane no kwikubira
- Inda nini, ruswa no kunyereza umutungo
- Amacakubiri n'inzika mu Banyarwanda
- Kutagira ubushishozi
- Imyumvire mike kuri gahunda zitandukanye
- Kudasobanukirwa inshingano zawe bwite n'iz'abandi
- Ibibazo by'umutekano n'ubutabera
- Kwiyepera nkaho ari wowe kamara
- Kutagisha cyangwa kutagira abandi inama
- Kutamenya no kudasobanukirwa n'amategeko
- Kutagira igenamigambi ku bigomba gukorwa
- Kunigana abandi ijambo.

ISOMO RYA 6: INGARUKA Z'UBUYOBOZI BUBI

Igihe: Iminota 30

Uko ritangwa: Gusesengura ishusho hagamijwe kureba zimwe mu mpamvu nyamukuru abagore batinya kujya mu buyobozi

Ni iyihe mpamvu umugore atinya kujya mu buyobozi?

Ni kuki Umugabo yumva ko ariwe batora ngo ajye mu buyobozi nubwo yaba atabishoboye?

Twafasha abagore dute kugirango bigirire icyizere bajye mu nzego zifata ibyemezo?

Uhugura asaba abari mu mahugurwa gutanga ibitekerezo ku ngaruka z'ubuyobozi bubi cyane cyane ku ruhare rw'umugore mu nzego zifata ibyemezo. Akusanya ibitekerezo yarangiza agatanga zimwe mu garuka zikunze kugaragara iyo hari ubuyobozi bubi.

Ingingo z'ingenzi

Ubukene

Amakimbirane mu bayoborwa

Kubura umutekano no kudaha agaciro abagore

Ivangura rishingiye ku gitsina, ku moko, ku madini n'ibindi...

Abagore batinya kujya mu nzego zifata ibyemezo

Ubwicanyi

Ubusumbane mu bayoborwa no hagati y'abagore n'abagabo

Abagabo bafatwa nk'abanyembaraga kandi bakagiraububasha ku bagore

Ihohoterwa rishingiye ku gitsina

Guhonyora uburenganzira bwa muntu

ISOMO RYA 7: UBUYOBOZI BUDAHEZA HAGATI Y'ABAGABO N'ABAGORE

Igihe: Iminota 30

Uko ritangwa

Kuganira mu matsinda

Umwitozo wa 1: Ubuyobozi bwiza: Imbaraga z'umugore

Uyu mwitozo ufasha abahugurwa kwiubakamo imyumvire mishya ku bibazo biriho mu bijyanye n'uruhare bw'abagore mu buyobozi, uruhare rw'abagabo mu guteza imbere ubwuzuzanye n'uburinganire.

Bahereye ku bunararibonye bwabo bazashobora kiganira ku bunararibonye bwo mu rwego rw'ubuyobozi, bumve ko buri wese mu rwego rwe ashobora kuba umuyobozi kandi ko ubuyobozi butagarukira ku buyobozi dusanzwe tuzi, ahubwo ko hari uburyo bwinshi bwo kuyobora

Uhugura ayobora ikiganiro buri wese agahabwa urubuga rwo gutanga ibitekerezo bye hanyuma agahuza ibitekerezo byatanzwe kagafatwa umwanzuro w'uko bikwiye kumvikana no gusobanurwa

Ibibazo byo kwifashisha;

Mushingiye ku byo musanzwe mukora, inshingano musanzwe mufite, buri muntu naganirire bagenzi be uburyo yiyumvise ameze muri we igihe yigeze gufata inshingano z'ubuyobozi

Ganiriza abandi ibihe bikomeye wagizemo uruhare mu kuzana impinduka. Ni iki cyagufashije kubigeraho?

Mu buzima bwanyu bwa buri muni, mwatubwira ibyo mukora mu gushishikariza abagore gufata inshingano z'ubuyobozi?

Ni iki mwakora mu gushyigikira no kwimakaza ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye?

Ingingo z'ingenzi

Mu buyobozi bwiza, abagore barushaho kugira imbaraga, kwiyumvamo ububasha bwo kugira uruhare mu gufata ibyemezo mu rugo ndetse no mu nzego z'ubuyobozi bityo bakigirira icyizere kuko baba bafite ubuyobozi bubumva kandi bubashyigikiye

Mu buyobozi bwiza, abagore n’abagabo bafatwa bose nk’abanyembaraga bagahabwa agaciro kangana kuko bose bashobora guteza imbere igihugu bityo bose bagafatanyaga mu mirimo yo mu rugo, mu nzego z’ubuyobozi mu bwubahane kandi mu bwuzuzanye, ibi bituma habaho iterambere ryihuse kuko imbaraga zose iz’abagore n’iz’abagabo zikoreshwa kandi zigahabwa agaciro.

“Ntawe uhomba iyo umugore atera imbere, buri wese arunguka. Uko tubona abagore benshi mu myanya ifatirwamo ibyemezo, imitekerereze irahinduka kuri bose, abagabo n’abagore ku gisobanuro cy’ubuyobozi. Ibi kandi bituma buri wese, hatitawe ku mateka ye, yibona nk’umuyobozi w’ingirakamaro”. Perezida Paul Kagame Kuya 24 Mutarama 2015. Mu kiganiro n’abanyamakuru, ubwo hatangizwaga ubukangurambaga bwiswe “HeForShe IMPACT 10X10X10” bugamije guteza imbere ihame ry’uburinganire bw’umugore n’umugabo mu bihugu byose ku Isi, bukaba bwatangirijwe mu nama mpuzamahanga y’ubukungu yaberaga i Davos mu Busuwisi.

Umwitozo wa 2: Gahunda za leta zifasha umugore kwigirira icyizere

Gusesengura inkuru:

Kabagwira ni umugore ufite imyaka 35, kuva yashakana na Minani ntiyigeze agira agahenge kuko amuhoza ku nkeke amubwira ko ntacyo amaze. Iyo atashye yasinze Minani yirukana umugore we n'abana bakarara hanze. Abaturanyi babo aho bumviye ko kwa Minani hahora induru bavuze iki kibazo mu mugoreoba w'ababyeyi basaba Minani kugira icyo abivugaho arahakana aratsemba ko nta bibazo biri mu rugo rwe. Babajije umugore we na we agira ubwoba bwo kuvugisha ukuri kuko yari azi ko umugabo yamwica. Bukeye, U muhuzabikorwa w'inama y'igihugu y'abagore (CNF) mu mudugudu batuyemo yasuye Kabagwira amushishikariza kuvugisha ukuri ku bibazo biri mu rugo rwe amwizeza ko azamufasha kubikemura. Kabagwira yasubiye mu mugoroba w'ababyeyi yumva abandi bagore bashinja abagabo babo ko babakubita kandi ibibazo bafite bigakemuka, na we asaba ijamba asobanura ibibazo afitanye n'umugabo. Umugabo yaratumijwe babagira inama, ubu amahoro arahinda mu rugo kwa Minani na Kabagwira ndetse Kabagwira yiyemeje kujya muri cooperative, yiteje imberre, mu rugo iwe afatanyaga n'umugabo gufata ibyemezo, ubu yatorewe kuba umwunzi agira uruhare mu gukemura ibibazo abandi bafite.

Ibibazo byifashishwa:

Muri iyi nkuru ni bande bavugwa?

Bari babanye bate?

Mukurikije iyi nkuru ni izihe gahunda za leta zifasha abagore kwigirira icyizere bakagira uruhare mu gufata ibyemezo ndetse bakajya no mu nzego z'ubuyobozi?

Ingingo z'ingenzi

Hari gahunda za leta zifasha abagore kuzamura imyumvire bakumva ko bashoboye kandi ko bafite uburengazira bityo bakagira uruhare mu gufata ibyemezo mu rugo iwabo ndetse bagatinyuka no kajya mu nzego z'ubuyobozi bw'igihugu zifatirwamo ibyemezo. Izo ni nk' **Umugoroba w'ababyeyi, Inamay'igihugu y'abagore, Amakoperative, Abunzi n'izindi...**

Umwitozo wa 3: Amategeko afasha abagore kwigirira icyizere

Kuganira mu matsinda:

Uhugura abasaba kuganira mu matsinda abiri ku mategeko afasha abagore gufata ibyemezo no kujya mu nzego z'ubuyobozi

Nyuma yo kugaragaza ibyavuye mu matsinda, uhugura ahuza ibitekerezo aka babwira amwe mu mategeko y'ingenzi yashyizweho mu rwego rwo guteza imbere abagore no kubafasha kugira uruhare mu miyoborere y'igihugu no gufata ibyemezo mu ngo zabo.

Ingingo z'ingenzi

Amwe mu mategeko afasha umugore gutinyuka agafata ibyemezo ndetse akajya no mu nzego zifata ibyemezo ni: Itegeko nshinga (30% by'abagore munzegozifata ibyemezo), Itegeko rihana ihohoterwa rishingiye ku gitsina, Itegeko ry'ubutaka, Itegeko rigenga abantu n'umuryango, Itegeko rigena imicungire no kurengera ibidukikije, Itegeko rigena impano n'izungura, Politiki y'uburinganire n'ubwuzuzanye, Amasezerano Mpuzamahanga avanaho ivangura iryo ariryo ryose rikorerwa abagore (CEDAW Convention), Amasezerano mpuzamahanga ajyanye n'umugore mu guharanira n'amahoro 1325... N'andi

ISOMO RYA 8: INZITIZI KU RUHARE RW'ABAGORE MU BUYOBOZI

Igihe: iminota 30

Uko ritangwa: Gusesengura ishusho

Ni iyihe nzitizi igaragara kuri iyi shusho?

Iyi nzitizi iraterwa n'iki?

Ni gute ikibazo nk'iki cyakemuka?

Uhugura asaba abahugurwa kujya mu matsida bakaganira ku nzitizi zibangamira abagore mu gufata ibyemezo no kujya mu nzego zifata ibyemezo bashingiye kuri iyo shusho no buzima babamo buri muni

Nyuma yo kugaragaza ibyavuye mu matsinda uhugura agerageza guhuza ibyavuye mu matsinda agatanga zimwe mu nzitizi abagore bahura na zo zibabuza gufata ibyemezo haba ku rwego rw'umuryango cya ngwa se mu nzego z'ubuyobozi.

Zimwe mu nzitizi

- Kutagira ubumenyi buhagije bitewe no kuba bataragiye w'ishuri (Kutamenya gusoma no kwandika)
- Ipfunwe ry'ubuzima abayemo (Ubukene, **Uwambaye ijamba ntagira ijambo**)
- Imirimo myinshi ituma ahora yita ku muryango we
- Gukorerwa ihohoterwa
- Inyigisho ziphobya uburinganire n'ubwuzuzanye bw'abagabo n'abagore zishingiye ku madini: Abavugabutumwa benshi bitwaza imirongo imwe n'imwe yo muri bibiriya bakigisha abayoboke babo ko kizira ko umugore ayobora cyangwa ngo avuge icyo atekereza: **1 Timote 2:12 na 1 Abakorinto 14:34, 35. 1 Abakorinto 11:3.** Iyo avuze cyangwa ayoboye bifatwa n'amahano cyangwa icyaha gikomeye bakavuga ko bishobora kumukururira akaga gakomeye. Ni yo mpamvu abagore bamwe babyubahiriza kuko bumva ko ari ijambo ry'Imana.
- Imyumvire ishingiyeye ku muco ifata umugabo nk'umuntu ushoboye igafata umugore n'umunyembaraga nke n'ubushobozi buke:
- Urugero: “Turacyafite urugendo rururure ngo duhe abagore uburinganire n'icyubahiro bakwiye. Ibyo bigira ingaruka mu gutuma basigara inyuma. Ibi tubirebera ku bibera mu bice byose byo ku isi kandi twese bitugiraho ingaruka. “Mu kazi cyangwa mu bayobozi, usanga abagabo bareberwa k'uko bateye cyangwa ibyo bashoboye. Kandi ugasanga bo bifata uko bishakiye. Kandi ni ko bikwiye kumera. Ariko ubwo bwisanzure ntibuhabwa abagore.” Perezida Paul Kagame mu ijambo yagejeje ku bitabiriye inama Ngarukamwaka yiga ku iterambere ry'Uburayi, izwi nka 'European Development Days', inama yafunguwe ku wa Kabiri tariki 5 Kamena 2018.

Ingingo z' ingenzi

- Ubuyobozi ni uguhindura ibitekerezo by'abandi uberekeza ku ntego ushaka ko igerwaho; bityo twese, abagore n'abagabo, dushobora kuba abayobozi
- Ni ngombwa kumenya ko hari ingorane, inzitizi mu gufata inshingano z'ubuyobozi ariko ko hari amahirwe menshi yo kugira inshingano z'ubuyobozi kandi tukaba tugomba gushishikariza abandi kumenya no kubahiriza inshingano za buri wese
- Tugomba kumenya kandi ko hari ingorane kuko bidusaba gushyira hamwe imbaraga tugakora ku nzego zose zihuza abantu kugirango twizere ko hariho impinduka zishobora gutuma ibintu bihinduka.
- Ni ngombwa kumva ko buri wese agomba kugira uruhare mu buyobozi
- Buri muntu yaba umugore cyangwa umugabo afite uburenganzira bwo kugira uruhare mu byemezo bifatwa ku buzima bwe bwa buri muni no mu bimukorerwa muri rusangi.
- Ubu burenganzira ni umusingi w'uruhare rungana ku bagabo no ku bagore mu gufata ibyemezo. Ibi bisobanuye ko niba umugore ariwe uzi neza ibyamugirira akamaro mu buzima bwe yagombye no kugira uruhare mu gufata ibyemezo ku bimukorerwa haba ku rwego rw'umuryanga cyangwa ku rwego rw'igihugu
- Abagore n'abagabo muri rusange bagombye kurwanya imyumvire ishingiyeye ku mucu udaha agaciro umugore. Uburinganire n'ubwuzuzanye bwagombye kuba ishingiro ry'iterambere ry'abaturage, bimakaza ubwubahane hagati y'abagore n'abagabo bityo n'abagore bakagira uruhare rugaragara mu gufata ibyemezo no kujya mu nzego z'ubuyobozi.

ISOMO RYA 9: INGAMBA ZAFATWA MU GUFASHA ABAGORE KUGIRA URUHARE MU GUFATA IBYEMEZO KU NZEGO ZOSE.

Igihe: Iminota 30

Uko ritangwa: Ikiganiro mu itsinda rigari

Ayobora ikiganiro ku ngamba zafatwa kugirango abagore bashobore korohereza gufata ibyemezo mu ngo zabo ndetse no gutinyuka kujya mu nzego z'ubuyobozi bw'igihugu.

Ibitekerezo byatanzwe byose abyandika ku gipapuro kinini mu buryo buri wese ashobora gusoma yarangiza akabihuza akagaragaza zimwe mu ngamba nyamukuru zafasha abagore kugira uruhare mu gufata ibyemezo mu ngo zabo no mu nzego z'ubuyobozi bw'igihugu cyangwa iz'abikorera

Zimwe mu ngamba

- Gukomeza gukora ubukangurambaga ku burunganire n'ubwuzuzanye kugirango abantu basobanukirwe ko ari gahunda nziza ifitiye umurago akamaro ndetse n'igihugu muri rusange
- Kurwanya ihohoterwa rishingiye ku gitsina: Imwe mu nzitizi ikomeye abagore bahura nayo ni ukutigirira icyizere bitewe n'ingaruka z'ihohoterwa bakorerwa mu ngo zabo cyangwa no hanze yazo. Amategeko ahana ihohoterwa rishingiye ku gitsi na agomba kubahirizwa bityo abakoze icyo cyaha bagahanwa bikabera isomo abandi bagatinya gukora icyo cyaha.
- Kwigisha abanyamadini bakumva neza ko gahunda y'uburunganire n'ubwuzuzanye ari gahunda nziza iharanira uburenganzira bwa muntu hadashingiwe ku gitsina cye. Abavugabutumwa bagobye kwigisha ari uko bagaragaje ko bize iby'iyobokamana bityo ko batazagoreka bibiliya kuko biyobya abayoboze babo bikabashyira mu rujijo
- Kwigisha ihame ry'uburunganire mu mashuri kugirango abana bakurane imyumvire iboneye ku burunganire bw'abagore n'abagabo
- Kubanza kumva neza ihame ry'uburunganire mbere yo kuryigisha kugirango abaryigishwa basobanukirwe neza kandi bumve akamaro karyo muri gahunda y'iterambere ry'umuryango ndetse n'iry'igihugu muri rusange

- Impuguke ku buringanire n'ubwuzuzanye zikwiye gutegura imfashanyigisho, kwandika ibitabo ku buringanire n'ubwuzuzanye bifasha ababisoma gusobanukirwa neza n'ihame ry'uburinganire
- Kubahiriza amategeko agenga ihame ry'uburinganire mu nzego zose
- Urugero: Ingingo ya mbere y'Itangazo Mpuzamahanga ku Burenganzira bw'Ikiremwanuntu "Abantu bose, iyo bava bakagera, bavuka bigenga kandi bareshya mu gaciro no mu cyubahiro."
- Amategeko yose agomba guteganyiriza abantu abagore n'abagabo amahirwe angana kuko bose bafite agaciro n'uburenganzira bungana

UMUNSI WA GATATU

IGICE CYA KANE

IV. GUFATA IBYEMEZO

Imbonerahamwe ijyanye n'amasomo

Icyo abahugurwa bazatahana:	Amasomo
<p>Iki gice cy'amahugurwa kizafasha abahugurwa kumva neza akamaro k'umugore mu nzego zifata ibyemezo, uruhare rwe mw'iterambere ry'urugo nk'imwe mu mbarutso z'amajyambere ndetse n'uburyo bwiza bukurikizwa mu gufata ibyemezo</p> <p>Bazasobanukirwa n'inzitizi abagore bahura na zo mu gufata ibyemezo bityo bihatire kuzirinda no gufasha abagore guhangana n'izo nzitizi</p> <p>Bazasobanukirwa na none n'ingamba zafatwa kugirango hakumirwe inzitizi zibuza abagore kujya kugira uruhare mu gufata ibyemezo haba mu muryango cyangwa mu nzego z;ubuyobozi</p>	<p>Gufata icyemezo ni iki?</p> <p>Uburyo bwo gufata icyemezo</p> <p>Inzego zifatirwamo ibyemezo</p> <p>Ubushobozi bw'abagore mu gufata ibyemezo</p> <p>Imyitwarire y'umugabo n'imyitwarire y'umugore</p> <p>Ibyiza byo kugira abagore mu nzego zifata ibyemezo</p>
<p>Gutegura isomo:</p> <p>Isomo rigomba gutegurwa mbere yo kuritanga</p>	<p>Imfashanyigisho:</p> <p>Ibikoresho: Marikeri, Urupapuro runini cg ingwa n'ikibaho igihe ibi bitabonetse. Impapuro nto zo kwandikaho ibitekerezo.</p>

ISOMO RYA 1: GUFATA ICYEMEZO NI IKI?

Igihe: Iminota 30

Uko ritangwa: Ikiganiro mw'itsinda rigari: Uhugura ayaobora ikiganiro akabaza abahugurwa uko bumva **“Gufata icyemezo”** Iyo bamaze kubiganiraho no gutanga ibitekerezo binyuranye, abasobanurira icyo ari cyo “gufata icyemezo ashingiye ku bitekerezo batanze kandi agerageza kubyuzuzura.

Ingingo z'ingenzi

Gufata icyemezo ni uguha agaciro igitekerezo kimwe muri byinshi ufite ukakirutisha ibindi mu buryo bwo kugufasha kugera ku ntego runaka. Mu buzima bwacu bwa buri munsu, buri wese afata ibyemezo ku bintu bitandukanye. Kugira ngo ufate icyemezo, ni ngombwa kumenya guhitamo hagati y'ibintu byinshi ufite byose bigufitiye akamaro. Ku nzego zose, hafatirwamo ibyemezo. Mu muryango, mu nzego za leta, mu bikorera, etc. Kugira ngo umuntu afate ibyemezo ku nzego zose, uhereye mu muryango muto, umuryango mugari, mu nzego za Leta ndeste no mu nzego z'abikorera, agomba kubanza gutekereza ku byiza bishobora kuva mu cyemezo agiye gufata ndetse n'ingaruka zishobora guterwa n'icyemezo yafashe.

ISOMO RYA 2: UBURYO BWO GUFATA ICYEMEZO

Igihe: iminota 30

Uko ritangwa: Gusesengura inkuru

Uhugura asaba abantu kumva inkuru ikurikira

Yohani ni umuyobozi ku kigo cy'amashuri cya rebero. Umunsi umwe Uwimana, umunyeshuri wo mu mwaka wa kane yaje yakererewe bitewe n'uko yari yakorewe ihohoterwa n'umuntu atazi wamufatiye mu nzira agiye kw'ishuri akamusambanya. Ageze ku ishuri umuyobozi w'ikigo cy'ishuri amubonye yahise amwirukana ngo asubire mu rugo ajye kuzana ababyeyi. Uwimana n'agahinda keshi ko kubura uwamurenganura, yagiye arira inzira yose. Ku bw'amahirwe yahuye n'umuyobozi w'akarere nawe abonye umwana ugenda arira mu gihe abandi bari kuishuri, agira amatsiko n'impungenge abwira umushoferi nga ahagarare. Ahagaze ahamagara Uwimana amubaza impamvu atagiye kw'ishuri akaba ariho anarira. Uwimana amutekerereza uko byamugendekeye. Umuyobozi w'akarere yihutishije Uwimana kwa muganga bamuha service zose zihabwa uwafashwe ku ngufu maze ajya ku kigo Uwimana yigaho kubaza umuyobozi w'ikigo impamvu yamwirukanye aho kumufasha ngo abone uko agera kwa muganga hakiri kare. Umuyobozi w'ishuri n'ikimwaro cyinshi yasubije umuyobozi w'akarere ko atamenye ibyabaye Kuri Uwimana. Umuyobozi w'akarere aramusubiza ati: Wari kubimenya ute utamuhaye umwanya wo kukubwira akaga yahuye na ko. Umuyobozi w'ishuri yasabye imbabazi avuga ko azajya avanza gutekereza neza mbere yo gufata icyemezo cyo kwirukana umwana.

Ibibazo biganirwaho

Ni bande bavugwa muri iyi nkuru?

Ni ikihe cyemezo cyafashwe kitagomba gufatwa?

Ni izihe ngaruka zigaragara muri iyi nkuru kubera gufata icyemezo kibi?

Mwagira iyihe nama uwafashe icyemezo kibi?

Nyuma yo kuganira Kuri ibi bibazo uhugura asobanura neza uburyo bwo gufata ibyemezo

Intambwe zikurikizwa mu gufata icyemezo

Intambwe ya mbere: Kumenya guhitamo icyemezo. Ni ngombwa ko buri muntu ugiye gufata icyemezo abanza kumva ko ari ngombwa gufata icyo cyemezo, akakibonamo igisubizo cy'ikibazo agiye gukemura cyangwa uburyo bwamugeza ku ntego yifuza kugeraho

Intambwe ya 2: Gukusanya amakuru: Iyo ugiye gufata icyemezo ubanza gushaka amakuru arambuye ku kibazo kigomba gufatirwa icyemezo. Ugomba kumenya amakuru ushaka ni ayahe? Aho uzavana ayo makuru azagufasha guafata icyemezo ni he? Amakuru ushaka uzayabona ute? Iyi ntambe isaba gushaka amakuru ku isesengura wikoreye cyangwa amakuru uvanye mu bandi.

Intambwe ya 3: Kumenya ibindi bibazo binyuranye n'ingingo ugomba gufataho icyemezo: Ni ngombwa kumenya amakuru ajyanye n'ibindi bibazo byagufasha kumenya guhitamo neza, kugira urutonde rw'ibyo washingiraho uhitamo kimwe muri byinshi.

Intambwe ya 4: Guha agaciro ibimenyetso wakusanyije. Iyo umaze gukusanya ibimenyetso byose, ugomba kwibaza niba gufata icyemezo nkuko wabitekereje mu ntambwe ya mbere bikiri ngombwa. Ugomba gutondeka ingingo zose wasesenguye ureba uburemere bwa buri kimwe cyose.

Intambwe ya 5: Guhitamo ingingo ya ngombwa: Mugihe warangije guha agaciro ingingo zose wakusanyije, kandi ukumva ko icyemezo ari ngombwa uhitamo igifite inyungu kurusha ibindi.

Intambwe 6: Gufata icyemezo: iyo umaze kubona amakuru yose ni igihe cyiza cyo gufata icyemezo. Iyo umaze gufata icyemezo ni ngombwa ko gishyirwa mu bikorwa.

Intambwe ya 7: Gusuzuma icyemezo wafashe: Igihe wafashe icyemezo kandi wagishyize mu bikorwa, ni ngombwa ko umenya neza niba ari cyo gikemura ibyifuzo byawe cyangwa se ibibazo wari ufite byagusabaga gufata icyemezo.

ISOMO RYA 3: IMYANYA IFATIRWAMO IBYEMEZO

Igihe: Iminota 30

Uko isomo ritangwa: Ibiganiro mu matsinda

Hari inzego nyinshi zifatirwamo ibyemezo n'abantu batandukanye zimwe muri izo nzego twavugaga: Urwego rw'Umuryango, Inzego z'ubuyobozi bw'igihugu, Inzego z'ubuyobozi bw'imiryango itari iya leta n'izindi...

Uhugura asaba abahugurwa gukora amatsinda abiri rimwe rikaganira ku gufata ibyemezo mu muryango irindi rikaganira ku gufata ibyemezo mu nzego z'ubuyobozi zaba iza leta cyangwa iz'abikorera.

Ibibazo bifashisha

Itsinda rya 1:

Ni nde ufata ibyemezo mu muryango? (umugore cyangwa umugabo)

Kuki ari uko bimeze

Byakagombye kugenda bite?

Ni izihe ngaruka bitera?

Hakorwa iki ngo bihinduke?

Nyuma yo kuganira mu matsinda bakusanya ibitekerezo byatanzwe bareba uwo basa nze ufata ibyemezo mu muryango

Itsinda rya 2:

Ninde ukunze kugaragara mu myanya ifata ibyemezo?(umugore cyangwa umugabo)

Kuki ari uko bimeze

Ni ayahe mahirwe abagore bahawe abafasha kujya mu myanya ifata ibyemezo?

Ni izihe nzitizi ku bagore zibabuza kujya mu myanya ifata ibyemezo?

Ahakorwa iki ngo izo nzitizi zikurweho

Nyuma y'ibiganiro bakusanya ibitekerezo byatanzwe bakabigeza ku bandi.

Uhugura ahuza ibitekerezo byose byatanzwe bakumvikana ku Kuri bimwe byingenzi bafata nk'umwanzuro.

Ingingo z'ingenzi

Abagore bakunze kwitinya iyo hageze gufata ibyemezo haba mu muryango ndetse no mu myanya y'ubuyobozi. Ibi biterwa n'imyumvire ishingiyeye ku muco iha agaciro umugabo kuruta umugore nawe akumva ko umugabo ariwe wakagombye gufata ibyemezo. N'ubwo hari amahirwe abagore bashyiriweho kugirango batinyuke bajye mu nzego zifata ibyemezo, hari bamwe bacyitinya bitewe n'inzitizi zitandukanye bahura na zo nko kuba uwo bashakanye atabishaka....n'ibindi

Ni ngombwa gukomeza gukora ubukangurambaga kugirango abagore bagire uruhare mw'iterambere ry'umuryango ndetse n'iry'igihugu muri rusangi bafata ibyemezo bishobora kuzana impinduka nziza.

ISOMO RYA 4: UBUSHOBOZI BW'ABAGORE MU GUFATA IBYEMEZO

Igihe: Iminota 30

Uko ritangwa: Kuganira mw'itsinda

Intego y'isomo: Uyu mwitoto ufasha abahugurwa kwiyubakamo imyumvire mishya ku bibazo bigaragara mu bijyanye n'uruhare rw'abagore mu buyobozi, n'uruhare rw'abagabo mu guteza imbere ubwuzuzanye n'uburinganire. Bahereye ku byo basanzwe bazi cyangwa bakora, bashobora kuganira ku bunararibonye bwabo mu buyobozi, bumve ko buri wese yaba umugore cyangwa umugabo yifitemo ubushobozi bwo kuba umuyobozi. Bazanasobanukirwa ko hari imbaraga, inzitizi n'ingorane abagore bahura na zo mu kugira uruhare mu buyobozi bugamije impinduka

Abitabiriyeye ikiganiro bungurana ibitekerezo ku biranga umuyobozi, Uyoboye ikiganiro afasha abitabiriyeye ikiganiro gusangira ibitekerezo ku bibazo bikurikira mw'itsinda rigari.

- Ese ibiranga ubuyobozi byaganiriweho bigaragara ku bagabo no ku bagore? Ese abagabo n' abagore bashobora kuba abayobozi batari mu myanya y'ubuyobozi isanzwe (ubuyobozi mu nzego za leta)?
- Ni uwuhe mwihariko abagore bagaragaza mu rwego rw'ubuyobozi mu nzego zitandukanye (Politiki, leta, ubukungu. Imibereho n'umuco)?
- Ni uruhe ruhare abagore bagira mu rwego rw'ubuyobozi mu guteza imbere uburinganire n'ubwuzuzanye aho batuye, aho bakorera?
- Ese kugira abagore b'abayobozi bifasha iki muri gahunda yo kongerera abagore ubushobozi bikorwa n'inzego, n'imiryango itandukanye muri societe? Sobanura
- Ese kutagira abagore b'abayobozi bigira izihe ngaruka, inzitizi muri gahunda yo kongerera abagore ubushobozi bikorwa n'inzego, n'imiryango itandukanye muri societe? Sobanura
- Ese muri iki gihe haba hariho gahunda, imikorere /politiki bifasha kandi bigateza imbere uruhare rw'umugore mu buyobozi? Hakorwa iki ngo izo gahunda zishyigikirwe kandi zubahirizwe?

Nyuma y'ikiganiro uyoboye amahugurwa ahuza ibitekerezo byose byatanzwe akabyuzuzura kandi akabaza abagize itsinda niba buri wese abigize ibye.

Ingingo z' ingenzi

- ✓ Abagore n'abagabo bose bafite uburenganzira bungana mu miyobororere y'Igihugu
- ✓ Abagore bafite ubushobozi bungana n'ubwabagabo kandi ntibagomba guhezwa mu micungire y'ibyiza by'igihugu
- ✓ Abagore kimwe n'abagabo bagomba kujya mu myanya y'ubuyobozi bw'igihugu kuko barabishoboye

ISOMO RYA 5: IMYITWARIRE Y'UMUGABO N'IMYITWARIRE Y'UMUGORE

Igihe: Iminota 30

Uko ritangwa: Kuganira mw'itsinda rigari

Intego yz'isomo: Gusobanukirwa n'agaciro ko gushishikariza abagabo kugira uruhare muri gahunda yo kwimakaza ihame ry'ubwuzuzanye n'uburinganire no kongerera abagore ubushobozi. Itandukaniro hagati y'amahame agenga imyitwarire y'abagore n'imyitwarire y'abagabo Kumva uburyo aya mahame agira ingaruka ku buzima bw'abagore n'ubw'abagabo Abahugurwa barushaho gusobanukirwa n'imyumvire n'imyumvire ku migenco igenga imibereho y'abagabo n'iy'abagore n'uburyo iyo migenco ishingiyeye ku bintu binyuranye abantu batandukanyeho birimo kudahuza igitsina, urwego rw' imibereho, iyobokamana, n'ibindi byinshi abantu badahuza. Abahugurwa batangira kumva impinduka zigamije guhindura ibintu icyo ari cyo kandi ko abagabo n'abagore iyo bagezweho n'impinduka barangwa n'ibintu bimwe.

Uyoboye ikiganiro asaba buri wese kwisanzura akagira uruhare mu kiganiro.

- Baza abitabiriye ikiganiro b'abagabo/ niba hari igihe basabwe kwitwara nk'abagabo. Aho byabereye. Kuki hari umuntu wabibasabye. Uko babyakiriye, uko bumvise bamerewe.
- Baza abagore bitabiriye ikiganiro niba hari igihe basabwe kwitwara nk'abagore Aho byabereye. Kuki hari umuntu wabibasabye. Uko babyakiriye, uko bumvise bamerewe
- Saba abitabiriye ikiganiro uko bumva imvugo “ Itware kigabo”cyangwa se “ Itware nk'umugore”, babaze icyo bumva bisobanura
- Baza abitabiriye amahugurwa uburyo kuba “umugabo” cyangwa “umugore” Sosiyete ibyubaka ikabiha agaciro.
- Uyoboye ikiganiro abaza abitabiriye ikiganiro niba imyitwarire yagaragajwe yo kwitwara nk'umugabo cyangwa nk'umugore bishobora kubageza ku iterambere rirambye.
- Ni ibiki byaranga umugore cyangwa umugabo bakiriye impinduka?

- Ese hari inzitizi, imbogamizi, ingaruka umugore cyangwa umugabo wacengewe n'ihame ry'ubwuzuzanye n'uburinganire yahura na zo? Ni izihe?
- Ese birashoboka ko abagore babaho nk'abakiriye ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye? Birashoboka se ko abagore barwanya kandi bagahindura uburyo bwo gufata/ guhabwa inshingano hashingiwe ku gitsina cy'umuntu? Byagenda bite abagabo cyangwa abagore bitandukanyije n'iyi myumvire yo kuba hari ibigenewe abagabo n'ibigenewe abagore?
- Mu buzima bwanyu, ni gute mwagira uruhare mu kurwanya iyi myumvire ibangamiye uburinganire n'ubwuzuzanye hagati y'abagabo n'abagore ishingiye ku kuba hari inshingano zigenewe abagabo n'izigenewe abagore

Ingingo z'ingenzi

- Iyo umugore asabwa kwitwara n'umugore bivuze ko atagomba gufata icyemezo agomba kumvira umugabo agakurikiza icyemezo umugabo yafashe n'ubwo cyaba atari cyiza
- Iyo umugore yigiriye icyizere agafata ibemezo bigaragara nk'aho atagira ikinyabupfura kuko yarengereye agafata inshingano ubundi zagenewe umugabo.
- Abagabo na bo babangamirwa n'imiterere idahwitse ya sosiyete ishingiye ku gitsina. Ni ngombwa kwemera ko abagabo n'abagore bibagiraho ingaruka kandi bakeneye kubaho bose nta bukene n'akarengane bishingiye ku byo umuntu yemerewe hagendewe ku miterere y'igitsina cye.
- Abagabo bafite inyungu mu kwifatanya n'abandi muri gahunda zigamiye guhindura imyumvire kugirango na bo bagire amahirwe yo kugira uruhare mu guhindura uburyo bw'imibereho n'imigenzereze biriho muri sosiyete.
- Hakomeje gushyigikirwa cyane ko uburyo bw'imikorere bwita ku bwuzuzanye n'uburinganire mw'iterambere bwashyirwa imbere mu gukemura ibibazo by'ubusumbane hagati y'abagore n'abagabo. Kuvuga ku mibanire hagati y'abagabo n'abagore, gushishikariza abagabo gushyigikira ubwuzuzanye n'uburinganire bituma habaho uburyo bwuzuye bufasha guhangana n'ibibazo bishingiye ku gitsina bigaragara mu buzima bw'abagabo n'abagore
- Uko abagabo bagiye babaho siko bihoraho ahubwo nabyo bigenda bihinduka; Ubukungu imiterere ya sosiyete, urugo. Abagabo ntabwo bakigendera ku nshingano bari bafite mu mucu gakondo ahubwo usanga bifuzako ibintu byahinduka. Ntabwo biyumvisha uko indi

myitwarire yaba itandukanye n'imyitwarire ishingiyeye ku muco gakondo yaba imeze. Imyitwarire ya kera igenda inengwa buri muni bityo ntabwo bashobora kugira uruhare ku kiganiro kigamije guhindura iyi myumvire igihe baba badahawe umwanya ngo basobanurirwe ibyiza biri mu gushyigikira uburinganire n'ubwuzuzanye hagati y'abagore n'abagabo.

- Kongerera ubushobozi abagore ntabwo bijyana no kugabanya ubushobozi bw'abagabo. Ubutumwa bwinshi n'ibishyirwaho na sosiyete byerekana icyo kuba "umugabo" bisobanuye uasanga hari ibyo bibuza abagabo kugeraho.

ISOMO RYA 6: IBYIZA BYO KUGIRA ABAGORE MU NZEGO ZIFATA IBYEMEZO

Igihe: Iminota 30

Uko isomo ritangwa: Ikiganiro

Uhugura ayobora ikiganiro ku byiza byo kugira abagore mu nzego zifata ibyemezo

Abahugurwa batanga ibitekerezo bitandukanye uhugura akabihuza, yarangiza akabagezaho bimwe mu byiza byo kugira abagore mu nzego zifata ibyemezo

Bimwe mu byiza byo kugira abagore mu nzego zifata ibyemezo ni:

Bagira uruhare rugaragara mw'iterambere ry'igihugu: Ubukungu bw'igihugu cy'Urwanda bushingiye ku baturage bacyo kandi abagore barenze 50% by'abaturage. Ibi bisobanuye ko Urwanda rudashobora gutera imbere rusize inyuma abagore. Ni yo mpamvu gahunda y'uburinganire n'ubwuzuzanye ari ngombwa ko ishyirwamo imbaraga kugirango abagore bose bagire uruhare mu miyoborere y'igihugu, mu byemezo bifatwa mu muryango kugirango iterambere rigerweho mu buryo bwihuse.

Indi mpamvu abagore bagomba kujya mu nzego zifata ibyemezo ni uko ari uburenganzira bwabo kandi bugomba kubahirizwa kugirango bumve ko bafite agaciro bityo batange umusaruro uboneye.

Iyo abagore bagiye mu nzego zifata ibyemezo bakora ubuvugizi ibibazo byinshi byari bibangamiye umugore muri rusangi bikabonerwa ibisubizo n'inzitizi zimwe na zimwe zikavanwaho bitso umugore akarushaho kugira uruhare mu miyoborere y'igihugu cye.

Urugero: Hari amategeko menshi yagiye ahinduka andi ashirwaho muri gahunda yo kwimakaza ihame ry'uburinganire bitewe n'uko abagore babihagurukiye kugeza byemewe.

Indi mpamvu ni uko abagore bashoboye: Ntabwo ubushobozi bushingira ku gitsina cy'umuntu . kuba umuntu ari umugabo ntabwo bimuha ubushobozi kuko hari abagore benshi bashobora kuba bamurusha ubushobozi. Abagore bashoboye rero ni byiza ko bajya mu buyobozi kuko igihugu kibakeneye ...

UMUNSI WA KANE

IGICE CYA GATANU

V. URUHARE RW'UBUBASHA MU GUFATA IBYEMEZO

Imbonerahamwe ijyanye n'amasomo

Icyo abahugurwa bazatahana:	Amasomo
<p>- Bazazamura imyumvire ku bijyanye n'ikoreshwa r'ububasha. Gutekereza ku buryo abagabo n'abagore bafatanyaga bakagaragaza ububasha bungana mu mibanire yabo,</p> <p>-Gusuzuma ingaruka ububasha bugira ku muntu ku giti cye no ku mibanire ye n'abandi ndetse n'uburyo ububasha bushobora gutuma habaho ihohoterwa rishingiye ku gitsina</p> <p>Bigatuma umugore atinya kujya mu nzego zifata ibyemezo</p>	<ul style="list-style-type: none">• Gusobanura ububasha• Ibyiciro by'ububasha<ul style="list-style-type: none">- Ububasha bwihishe mu muntu- Ububasha busangiwe- Ububasha bwo gukora ikintu runaka- Ububasha ku bandi bantu• Uruhare rw'ububasha ku mugore mu gufata ibyemezo
<p>Gutegura isomo:</p> <p>Isomo rigomba gutegurwa mbere yo kujya kuritanga</p>	<p>Imfashanyigisho:</p> <p>Ahantu hisanzuye ho gukorera</p> <p>Ibikoresho nka: Marikeri, ikarita/impapuro zo gusangira ibitekerezo, ako kumanikisha n'impapuro nini, cg ingwa n'ikibaho igihe ibi bitabonetse. Agapira ko gukina</p>

ISOMO RYA 1: GUSOBANURA UBUBASHA

Igihe: Iminota 30

Ububasha ni uburenganzira, imbaraga, ubushobozi uhabwa na sosiyete, umuco, urwego rw'ubuyobozi, idini etc bwo gukora umurimo runaka, gufata ibyemezo, kuyobora.

Ububasha bugaragara mu buzima bwacu bwa buri muni. Butuyobora mu gufata imyanzuro imwe n'imwe ndetse no mu gufata ibyemezo.

Umwitizo:

- Guha udupapuro duto abahugurwa buri wese akandikaho umuntu abona umufiteho ububasha (umugore cyangwa umugabo) n'uwo we ubwe afiteho ububasha, n'impamvu bimeze bityo.
- Gukusanya udupapuro no kutuvangavanga hanyuma uhugura agasoma agapapuro kamwe kamwe yandika ku rupapuro runini aho abahugurwa bose bashobora gusoma.
- Gusesengura neza abafite ububasha kuruta abandi, niba ari abagore cyangwa abagabo

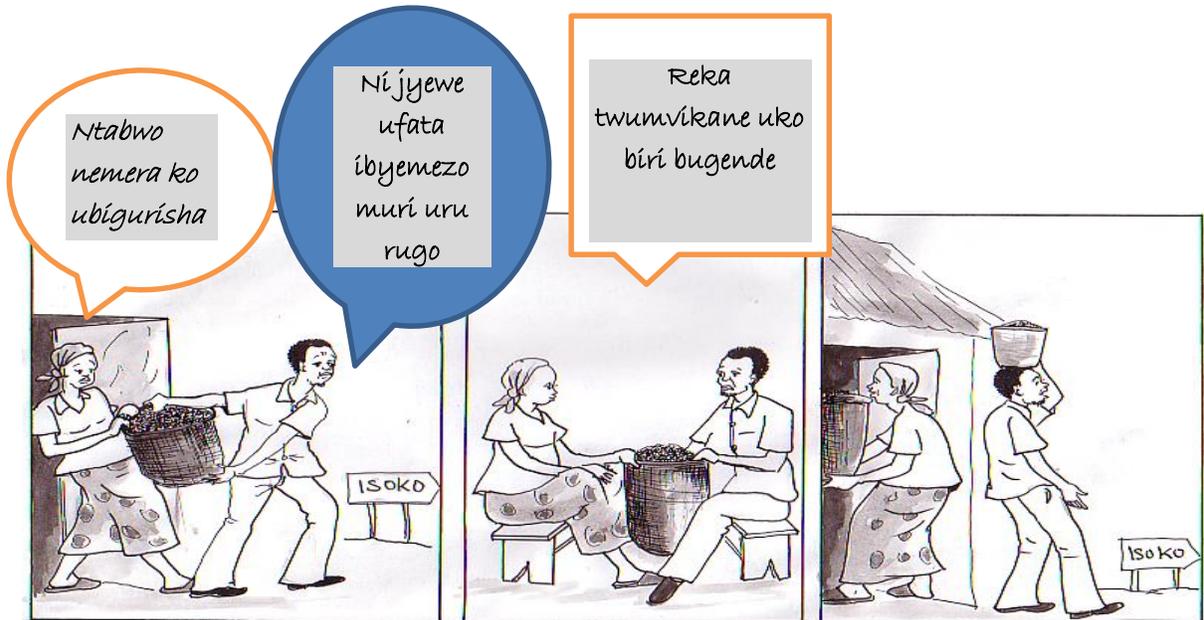
Mu muryango nyarwanda haracyagaragara ubusumbane bushingiye ku gitsina mu myumvire ya benshi. Abagabo bafatwa n' abanyembaraga, nk'abayobozi haba mu muryango no mu nzego zitandukanye za leta aho usanga abagabo bagaragaza ko ari bo bakwiye gufata ibyemezo kuko umuco nyarwanda ubaha ububasha abagore badafite

ISOMO RYA 2: IBYICIRO BY'UBUBASHA

Umwitozo wa 1: Ububasha bwihishe mu muntu

Igihe: iminota 60

Uko umwitozo ukorwa: Uhugura asaba abahugurwa gusesengura iyi shusho

- Ni ibiki bigaragara kuri aya mashusho? (Vuga kuri buri shusho)

- Ni nde ufata ufata icyemezo cyo kugurisha imyaka?

-Kuki bimeze bityo ?

-Ni izihe ngaruka iyo umugabo akangisha umugore ko amufiteho ububasha?

-Byakagombye kugenda bite?

Ni ibihe byiza by'ububasha bwihishe mu muntu?

- Ni ayahe masomo ukuyemo?

Ububasha bwihishe mu muntu: Ni imbaraga, ubushobozi umuntu yifitemo bwo kuba yagira impinduka mu byo atekereza akora cyangwa yifuza kugeraho. Iyo umuntu yiyumvamo ububasha ni intambwe nziza yo kuba yahindura imitekerereze ndetse bikamufasha no yafasha abandi abaganisha ku mpinduka igamije intego runaka ibafitiye akamaro. Iyo umuntu yakorewe ihohoterwa rishingiye ku gitsina byangiza ububasha yifitemo ndetse rimwe na rimwe akagera aho yumva ko nta bubasha na buke yifitemo bittho kontacyo yakwishoborera ubwe. Muri make ihohoterwa rishingiye ku gitsina ripfobya imitekerereze y’umuntu warikorewe akumva rimwambura agaciro akumva ko adakwiye no kujya aho abandi bari. Ahora afite ipfunwe ibyo bikamubera inzitizi zo kuba yakwigirira icyizere no kuba yajya mu buyobozi no mu nzego zifata ibyemezo. Niba dushaka kongerera abagore ubushobozi no kubafasha kugira uruhare mu buyobozi no munzego zifata ibyemezo ni ngombwa kurwanya ihohoterwa ribakorerwa kuko rigaragara nk’inzitizi ikomeye mu kwimakaza ihame ry’uburinganire n’ubwuzuzanye.

Umwitoto wa 2: Ububasha busangiwe

Igihe: Iminota 60

Uko umwitoto ukorwa:

Gusesengura ishushusho

Uhugura asaba abahuguurwa gusesengura ishusho bakavuga ibyo babona

Ni iki mubona kuri iyi shusho?

Mwayihuza mute n'ububasha busangiwe?

Ni ibihe byiza byo'ububasha busangiwe

Ni gute ububasha busangiwe bufasha abagore bari mu nzego zifata ibyemezo?

Hakorwa iki ngo abagabo n'abagore bagire ububasha bungana?

Umwanzuro

Gufatanya imirimo hagati y'umugore n'umugabo bigaragaza ko bose bumva neza ko buri wese afite ububasha bityo bakubahana kandi bagafatanya muri byose ku nyungu z'urugo rwabo. Ibi

bifasha umugore kwigirira icyizere akaba yagira uruhare mu gufata ibyemezo mu muryango we ndetse akajya no munzego zifata ibyemezo Kandi akabikora neza.

Ububasha busangiwe: Ni imbaraga, ubushobozi bw'abantu butagira uwo buhuta ahubwo ahubwo buha agaciro ubushobozi bw'abandi. N'iyi umuntu agaragara nk'ufite ububasha cyangwa ubushobozi kuruta abandi yirinda kububakangisha ahubwo akabukoresha mu gufasha abandi kugirango nabo bagire ububasha bafatanye na we muri gahunda zibateza imbere. Ubu bubasha ni bwo abantu bari bakwiye gukurikiza kugirango habeho gufatanya muri gahunda zose zateza imbere umugore. Ubu bubasha twabugereranya n'ubwuzuzanye hagati y'umugore n'umugabao kuko bose bahuza imbaraga buri wese akazana umwihariko we w'ubushobozi bagatizanya imbaraga kugirango bateze imbere urugo rwabo, aho batuye ndetse n'igihugu muri rusangi. Ubu bubasha ntiburangwamo ihohoterwa kubera ko buha agaciro buri wese bityo bwa bubasha umuntu yifitemo bikamworohera kubugaragaza no kubukoresha mu kwiteza imbere.

Umwitozo wa 3: Ububasha bwo gukora ikintu runaka

Ġihe: Iminota 30

Uko umwitozo ukorwa:

Uhugura afata agapira gato ko gukina akajya agaterera uwo kaguyeho agasobanura uko yumva Ububasha bwo gukora ikintu runaka. Barangiye ahauza ibitekerezo batanze akabagezaho igisobanuro nyacyo cy'ububasha bwo gukora ikintu runaka.

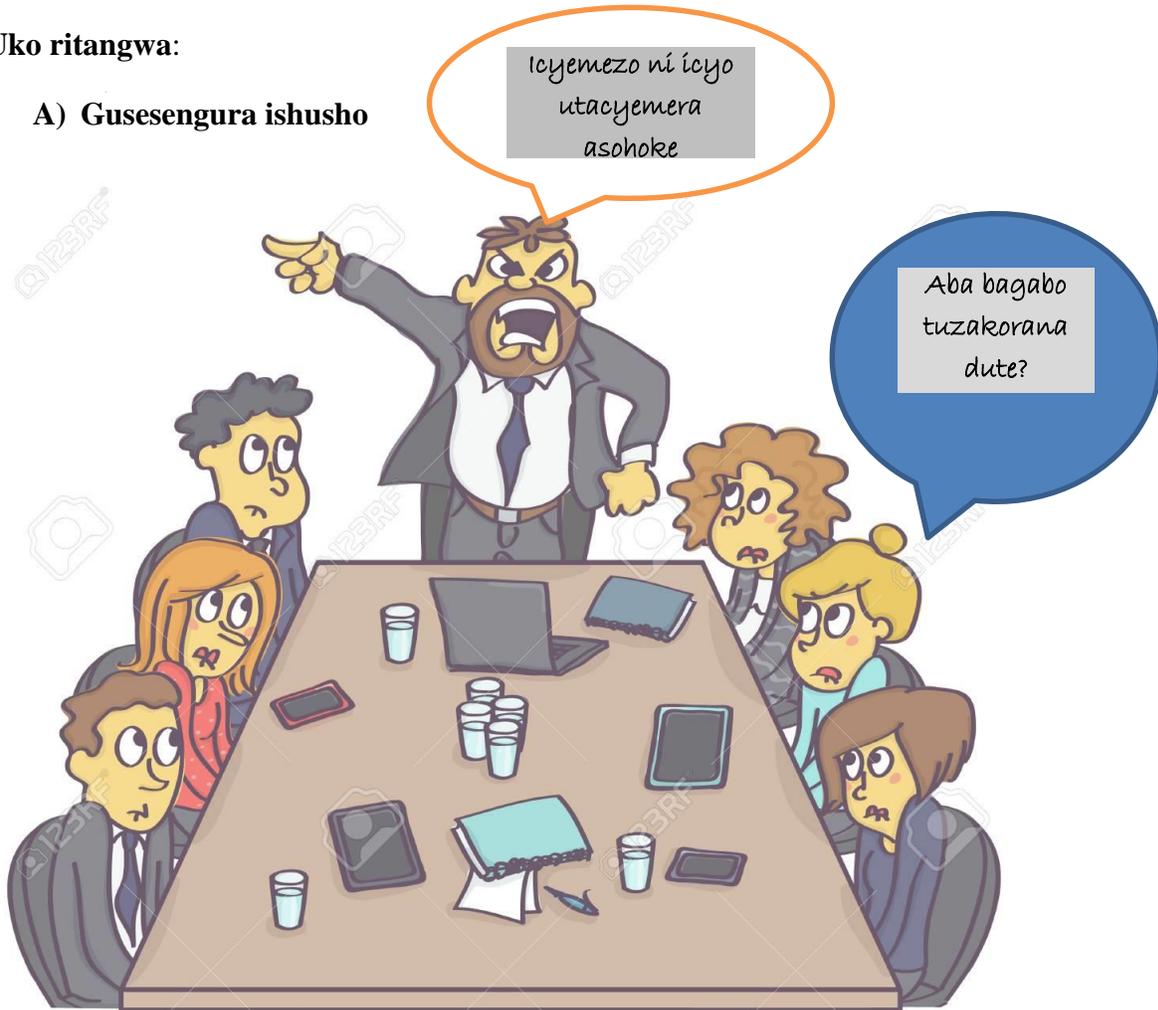
Ububasha bwo gukora ikintu runaka : Ni imitekerereze ishingiyeye ku bushake n'imbaraga zo gukora ibikorwa bigamije kugirira akamaro buri wese. Ni ububasha bwo guhindura ibintu ku buryo buri wese abibonamo inyugu kandi akabigiramo uruhare. Gushyigikira gahunda y'uburinganire n'ubwuzuzanye hagati y'abagore n'abagabo, ni ukwiyemeza guharanira ko akarengane n'ihohoterwa rishingiyeye ku gitsina bicika burundu kugirango buri wese yisanzure agire uburenganzira bwo kugira uruhare mu buyobozi no gufata ibyemezo haba ku rwego rw'umuryango, urw'aho atuye ndetse no ku rwego rw'Igihugu.

Umwitozo wa 4: Ububasha ku bandi bantu

Igihe: Iminota 60

Uko ritangwa:

A) Gusesengura ishusho

Ibibazo biganirwaho:

Ni iki mubona kuri iyi shusho?

Mwayihuza mute n'ububasha ku bandi bantu?

Ni izihe nzitizi abagore bagira icyo bakorana n'abantu nk'abo mu nzego zifata ibyemezo?

Twabagira icyihe nama?

Ibibazo biganirwaho

Ni iki mubona kuri iyi shusho?

Kuki umugabo adashaka ko umugore ajya ku kazi?

Ni izihe nzitizi abagore bari mu nzego zifata ibyemezo bahura nazo iyo bageze mu ngo zabo?

Twabafasha dute guhangana n'izo nzitizi ?

Ububasha ku bandi bantu: Ni ububasha umuntu afite ku wundi cyangwa icyiciro cy'abantu bafite ku kindi cyiciro cy'abantu. Urugero muri sosiyete nyinshi umugabo afatwa nk'umuntu w'umunyembaraga kandi ufite ububasha ku mugore. Ibi bifite ingaruka mbi ziterwa no gukoresha ubwo bubasha mu buryo buhohotera bwambura agaciro umugore. Impamvu abagore benshi bahohoterwa bagaceceka ni uko baba bumva ko ariko byagenwe ko ntacyahinduka nubwo yabivuga. Ni yo mpamvu bavuga ngo: Niko zubakwa” , Uruvuze umugore ruvuga umuhoro” n'izindi mvugo zikumira umugore kuba yatanga igitekerezo ku buryo abona ibintu. Ubwo bubasha rero bufatwa nk'aho bwagenewe abagabo ari nayo mpamvu abagore batinya kugaragaza ko bafite abubasha kugirango batitwa amazina mabi: Ibishegabo, Ibirara, n'ibindi... Ibi bibabera inzitizi mu gufata ibyemezo haba mu muryango cya ngwa muri sosiyete kuko aba azi ko umugabo ariwe ufite ijamba rya nyuma. Ahitamo guceceka na bwa **bushobozi yifitemo akabupfukirana**

ISOMO RYA 3: URUHARE RW'UBUBASHA KU MUGORE MU GUFATA IBYEMEZO

Ġiġhe : Iminota 30

Uko ritangwa: ikiganiro

Uhugura asaba abahugurwa gutanga ibitekerezo ku ruhare rw'ububasha ku mugore mu gufata ibyemezo. Akusanya ibitekerezo akabihuza akabagezaho uburyo ububasha bugira uruhare ku mugore mu gufata ibyemezo.

Ingingo z'ingenzi

Ububasha umuntu yifitemo ni indongozi y'ubundi bubasha bwose umugore ashobora kugira kuko butuma yigirira icyizere akaba yaganira n'abandi agatanga ibitekerezo kuko aba yumva ko biri bubagirire akamaro. Ibi bimufasha no kutemera gukandamizwa akaharanira gufata ibyemezo bimufitiye akamaro biteza umuryango we imbere ndetse n'igihugu muri rusangi

Iyo umugore yifitemo ububasha n'abandi bakabumubonamo bimufasha kugira ububasha bwo kugira icyo akora, nko kugira uruhare mu gufata ibyemezo ari mu muryango we cyangwa mu nzego z'ubuyobozi. Kuba abandi bamubwira ko ashoboye bakamubonamo ububasha bimuha imbaraga zo kwigirira icyizere akagira uruhare mu miyoborere y'igihugu agfatanya n'abandi gufata ibyemezo ahereye mu muryango we.

Ububasha ku bandi bantu ni inzitizi ikomeye ku ruhare rw'umugore mu gufata ibyemezo ndetse no kujya mu nzego zifata ibyemezo. Bikunze kugaragara ko abagabo bagaragaza ububasha ku bagore haba mu ngo ndetse no mu nzego z'ubuyobozi. Iyo umugabo yitwaye nk'umunyembaraga agaragaza ko afite ububasha ku mugore, bituma bwa bubasha bw'umugore yifitemo bupfukiranwa ntashobore kubugaragaza ari nayo mpamvu ahita agaragara nk'umuntu udashoboye. Ibibiramubangamira cyane mu kugaragaza ibitekerezo bye nubwo byaba ari byiza.

UMUNSI WA GATANU

IGICE CYA GATANDATU

V. GUFASHA ABAGORE KWIYUMVAMO ICYZERE N'UBUBASHA

Imbonerahamwe ijyanye n'amasomo

Icyo abahugurwa bazatahana:	Amasomo
<p>Nyuma y'iri somo abahugurwa bazaba bazamuye imyumvire ku buryo bukoreshwa mu kubaka icyizere mu bantu bafatwa nk'abafite imbaraga nke, basigaye inyuma, barimo abagore, bityo babe bashobora gukoresha ubwo buryo mu guteza imbere ubwuzuzanye n'uburinganire bumva neza ko umugore nawe afite agaciro kandi agomba gufatanya n'umugabo mw'iterambere ry'igihugu.</p> <p>Abahugurwa bazaba basobanukiwe kandi bongereye imyumvire ku gaciro umuntu yiyumvamo n'isano bifatanye no kwigirira icyizere.</p>	<ul style="list-style-type: none">• Kuvumbura impano zihishe (imbaraga, ubushobozi) wifitemo• Gushima ibyiza ubona ku bandi• Amagambo meza agira uruhare mu gukuza kongera agaciro/ icyizere cy'umuntu• Kubwira abandi amagambo yo kubashimagiza no kuyakira mu gihe tuyabwiwe

<p>Gutegura isomo: Isomo rigomba gutegurwa mbere yo kujya kuritanga</p>	<p>Imfashanyigisho: Ahantu hisanzuye ho gukorera Ibikoresho nka: Marikeri, ikarita/impapuro zo gusangira ibitekerezo, ako kumanikisha n'impapuro nini, cg ingwa n'ikibaho igihe ibi bitabonetse.</p>
--	---

ISOMORYA 1: KUVUMBURA IMPANO ZIHISHE (IMBARAGA, UBUSHOBOZI) WIFITEMO

Igihe: Iminota 45

Uko ritangwa: Abahugurwa bose bicaye ku ruziga

- Sobanura uko bigenda: Uravuga impano /ubushobozi/ubuhanga hanyuma abantu bose bumva bafite iyo mpano bahagarare hamwe, hagati mu ruziga. Sobanura icyo ushatse kuvuga: “Ndashaka abantu bakunda kubyina” saba abakunda kuririmba bose bahagarare hamwe hanyuma bafate akanya baganire ku mpamvu bakunda kubyina n’ubwoko bw’imbyino bakunda.
- Vuga mu ijwi riranguruye impano hanyuma utange akanya gato ko gutekereza. Genda uhinduranya kenshi ubwoko bw’impano kugirango abahugurwa bakomeze kwiyumva mu mpano uriho uvuga.

- **Urugero:** Uzi guteka neza,
- Uzi gutera urwenya,
- Uzi gucuruza, uzi gukina umupira,
- uzi gukoraisuku neza, uzi guhinga neza,
- uzi kuyobora neza,
- uzi gukemura amakimbirane,
- Uzi kumva neza abakugana
- Uzi guhugura neza
- Uzi kubyina neza...

- Hagarika ako gakino hanyuma usabe abahugurwa kwicara ku ruziga. Sobanura ko uyu mukino witwa “ kuvumbura impano zihishe”Kubera ko ufasha abagize itsinda kumenya ubuhanga n’ubushobozi bifitemo
- Muganire muri make n’abitabiriye ikiganiro uko byabagendekeye
- Yobora ikiganiro wifashishije ibibazo bikurikira
 - Ni nde wasanze afite impano nibura 3? Ibi biratubwira iki?(Bivuze ko hari impano, ubumenyi n’ubuhanga bwihishe muri twe). Dushobora gukora ibintu byinshi iyo twishyize hamwe ndetse turushaho kugira ubumenyi /ubuhanga bwinshi
 - Kubera iki bitugora gutekereza kuri ubu bahanga/ubushobozi nk’ibintu by’agaciro kandi byo kwishimirwa?
 - Kuki hari ubuhanga /ubushobozi bumwe duha agaciro kurusha ubundi? Ni izihe ngaruka ibi bishobora gutera? (guhanga aho gufatanya. Kwigizayo/ guheza abandi no gutuma abantu bamwe badashobora kwiyubakamo icyizere ku buryo bworoshye.

Ingingo z’ingenzi

- ❖ Umuntu wiyumvamo agaciro ashobora guhangana neza n’ibibazo /ingorane ahura na byo buri muni. Ashobora gufata ibyemezo agakora igikwiye
- ❖ Umuntu utiyumvamo agaciro yizera gake ubushobozi bwe. Ibyo bishobora gutuma byamugora kugira indoto, intego cyangwa ngo afate ibyemezo
- ❖ Biragoye kwiyubakamo agaciro ni ukuvuga guhindura imitekerereze n’uko twibona Nyamara ariko hari ibintu dushobora gukora bikadufasha guhindura imitekererezen’uko twibona
- ❖ Niba dushaka ko buri wese agira ibyo ageraho tugomba gushyigikirana no gufashanya kwiyubakamo agaciro n’icyizere, imbaraga n’ubushobozi

ISOMO RYA 2: GUSHIMA IBYIZA UBONA KU BANDI

Igihe: Iminota 45

Uko ritangwa

Umwitoto: Uyu mwitoto ufasha abahugurwa kwiyumvamo agaciro, ubushobozi

Uko umwitoto ukorwa

- Gucuranga indirimbo/ kuririmba no gusaba abahugurwa guhura no kubyina bazenguruka bakurikije injyana y;indirimbo
- Kubabwira ko bagomba guita bahagarara igihe indirimbo ihagaze hanyuma buri wese agashaka umuntu begerana nubwo baba bataziranye neza
- Gusaba koburiwese abwira mugenzi we ikintucyiza amubonahoba tangije interuro ziri hasi
- Hashoborakuvugwa kimwe mu biranga uko uwo muntu ateye, uko agaragara inyuma, uko yitwara, Ibyo akunda n/ibindi, kandi bigomba kuba ari ukuri bitamutesha icyubahiro. Nyuma ya buri nteruro ushimagizwa arebaumubwira mu maso hanyuma akamushimira

Ingero z'interuro zakoreshe:

- Kimwe mu bintu ngukundira / nkunda Kuri wowe ni.....
- Rwose umwihariko wawe/ikintuwihariye ni.....
- Kubivuga inshuro 3-4

Uko abandi batubona bigira ingaruka ku buryo twiyumvamo agaciro/ ubushobozi/ icyizere/ bityo gushimagiza umuntu ku gikorwa yakoze bimwongerere kumva ko hari icyo ahoboye bigatuma atatinta no gufata inshingano kabone n'ubwo zaba zikomeye.

ISOMO RYA 3: AMAGAMBO MEZA AGIRA URUHARE MU GUKUZA KONGERA AGACIRO/ ICYZERE CY'UMUNTU

Igihe: Iminota 45

Uko isomo ritangwa: Umwitozo

Gukora ikiganiro rusange mw'itsinda

- Abahugurwa bose bicara ku ruziga. Umuntu umwe aratoranywa kugirango abandi bamurememo icyizere/agaciro. Ashobora kwicara hagati mu ruziga
- Ufashe ijamba wese avuga mu ijwi riranguruye akabwira wa wundi wicaye hagati mu ruziga uburyo n'impamvu bamuha agaciro mw'itsinda cyangwa se nk'inshuti n'ibindi
- Wa muntu ubwirwa amagambo yo gukuza agaciro /icyizere muri we iyo bamubwiye arasubiza ngo: “Murakoze”

Ibibazo byo kwifashisha

- Wumva bimeze bite kubwira umuntu amagambo meza amushimagiza?
- Wumva umerewe ute iyo ubriho ubwirwa amagambo meza agushimagiza?
- Mwumva mwakora uyu mwitozo igihe duhuriye hamwe /mu nama?
- Mvumva ibi ari gute bigira ingaruka ku buryo umuntu yiyumvamo agaciro/ubushobozi?

Basoza hafatwa icyemezo cyo gukomeza uyu mwitozo no guhitamo umuntu uzabwirwa amagambo meza yo kumukuzamo icyizere/ ubushobozi ububasha

Ingingo z'ingenzi muri iri somo;

Kwiyumvamo agaciro /ubushobozi ni ikintu cy'ingenzi mu bigize buri wese muri twe. Nyamara ariko dufata igihe gito cyo kwikuzamo agaciro/icyizere. Dukenera kumva uko abandi batubona no kubwirwa amagambo adushimagiza kandi ibyo batubwiye tukabyemera tukabashimira.

ISOMO RYA 4: KUBWIRA ABANDI AMAGAMBO YO KUBASHIMAGIZA NO KUYAKIRA MU GIHE TUYABWIWE

Igihe: Iminota 45

Uko ritangwa:

Umwitoto:

- Saba abahugurwa buri wese guhindukira akarebana na mugenzi we begeranye, umwe abe “A”, undi abe “B”
- A abwira B amagambo meza yo kumushimagiza: urugero: Rwose nta muntu wahakana ko uri umuntu w’ Inyangamugayo, intangarugero... n’ibindi
- B asubiza ngo: Murakoze cyangwa ati: Ibyo uvuga ni byo nshuti yanjye. Ashobora gukoresha ijamba rimunogeye kandi ritabangamiye uwo ariho abwira
- Guhinduranya A akaba B hanyuma B akaba A, bakongera bakabigenza nk’uko barangije.

Ikiganiro kw’itsinda rusangi: Byari bimeze bite kubwira undi amagambo meza amushimagiza? Ni gute wumvaga umerewe ubwirwa amagambo meze agushimagiza?

Ingingo z’ingenzi

Uko abandi batubona bigira ingaruka ku buryo twiyumvamo agaciro/ubushobozi bityo gushimagiza umuntu ku gikorwa yakoze bimwongerera kwiyumvamo agaciro /icyizere/ ubushobozi

GUSUZUMA UKO AMAHUGURWA YAGENZE

Igihe: Iminota 60

Imyitoto yo kugenzura uko amahugurwa yagenze n’uko abitabiriye amahugurwa basobanukiwe n’amasomo: gusuzuma ubumenyi batahanye no Kubabaza ingamba batahanye

Intego: Bifasha abahugurwa kureba uko amahugurwa yagenze no kureba niba intego n’ibyo bari bategereje ku mahugurwa byaragezweho

UKO BIKORWA :

1. Guha abahugurwa impapuro zanditseho ingingo zo gusuzuma uko amahugurwa yagenze :

1. Ifishi y'isuzuma ry'uko amahugurwa yagenze

N⁰	Ibyitabwaho	A	B	C	D
		Byiza cyane	Byiza	Byiza buhoro	Bibi
1	Ireme ry'amasomo : 1.1 Uko amasomo yatanzwe nuko yasobanuwe 1.2 Imyitozo n'ingero zatanzwe byari bijyanye n, amasomo				
2	Ibikoresho a. Abahugurwa bahawe ibikoresho ? b. Ibikoresho bijyanye n'amahugurwa byari bihagije ?				
3	Ibindi bikenerwa 3.1 Uko ifunguro ryari ryifashe 3.2 Uko abahugurwa bafashwe				
4	Abahugura 4.1 Imyitwarire yabo, uburyo bakoresha mu kwigisha, uko basobanura amasomo n'ingero batanga 4.2 Ibyo bigisha babisobanura mu buryo bwumvikana.				

N ⁰	Ibyitabwaho	A Byiza cyane	B Byiza	C Byiza buhoro	D Bibi
	4.3 Habayeho gusangira ibitekerezo mu gihe cy'amahugurwa.				
5	Abahugurwa 5.1 Ibyo nari ntegereje ku mahugurwa byagezweho				

Ibyifuzo n'ibitekerezo

Kubasaba ko bandika ibyifuzo n'ibitekerezo kugirango ibyo bize mu mahugurwa bizashyirwe mu bikorwa neza

Guha buri wese urupapuro rwanditseho ibibazo by'isuzuma bumenyi bisa nibyo bahawe bakihagera mbere yo gutangira amahugurwa

1. Sobanura gender (uburinganire n'ubwuzuzanye) icyo aricyo ndetse n'itandukaniro riri hagati ya gender n'igitsina
2. Sobanura muri make aho gender ihuriye n' ibyo dutozwa na sosiyete nk'abantu b'igitsina gabo n'ab'igitsina gore
3. Sobanura ibiranga umuyobozi mwiza
4. Ese umugore ashobora kujya munzego zifata ibyemezo?
5. Mu rugo ni nde ugomba gufata ibyemezo?
6. Mu muryango nyarwanda ni umugore cyangwa umugabo ugomba guhabwa ijamba ngo atange ibitekerezo mu rwego rw'ubuyobozi?
7. Ni ibihe byiza byo kugira abagore mu nzego zifata ibyemezo?
8. Vuga ibyiciro by'ububasha
9. Ni ubuhe bubasha bufatwa nk'inzitizi ku bagore mu gufata ibyemezo?

10. Ni izihe ngamba utahanye mu rwego rwo gufasha abagore kujya mu nzego zifataibyemezo no gufasha abarimo gutanga umusaruro?

UMWANZURO

Muri iki gihe leta y'urwanda yihatiye kwimakaza ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye nk'imwe mu nkingi y'iterambere rirambye. N'ubwo hari amtegeko yashyizweho agamije guha urubuga abagore ngo bagire uruhare mu buyobozi bw'igihugu mu muryango nyarwanda ndetse no mu ngo zabo bagire ijamba ndatse bafatanye n'abandi gufata ibyemezo byazamura umuryango n'igihugu muri rusangi, abagore baracyatinya gufata ibyemezo haba mu muryango muri gahunda za leta zitandukanye no ku rwego rw'igihugu. Ibi ahanini biterwa n'imyumvire ishingiye ku muco waranze abanyarwanda wo kumva ko umugabo ariwe muyobozi w'urugo n'igihugu naho umugore ari uwo kwita ku muryango nta cyemezo ashobora gufata. Ni ngombwa rero gukomeza kwigisha abanyarwanda ko imyumvire ipfobya ihame ry'uburinganire n'ubwuzuzanye igomba gucika . Iyi mfashanyigisho izafasha muri gahunda yo gukomeza gufasha abagore kujya mu nzego zifata ibyemezo, no gufasha abari muri izo nzego kugaragaza ubushobozi muri gahunda z'igihugu.

IBITABO BYIFASHISHIJE

1. Fred C. Lunenburg (2010). The decision making process, Sam Houston State University
2. Inyandiko ngenderwaho mu biganiro byo kwibuka ku ncuro ya 20
3. Itegeko n°59/2008 ryo kuwa 10/09/2008 rikumira kandi rihana ihohoterwa iryo ari ryo ryose rishingiye ku gitsina
4. Itegeko N°27/2016 ryo ku wa 08/07/2016 rigenga imicungire y'umutungo w'abashyingiranywe, impano n'izungura
5. Itegeko N° 43/2013 ryo kuwa 16/06/2013 rigenga ubutaka mu Rwanda
6. Itegeko N° 54/2011 ryo kuwa 14/12/2011 ryerekeye uburenganzira bw'umwana n'uburyo bwo kumurinda no kumurengera
7. Itegeko N°27/2016 ryo ku wa 08/07/2016 rigenga imicungire y'umutungo w'abashyingiranywe, impano n'izungura.
8. Itegeko Nshinga rya Repubulika y'u Rwanda rya 2003 ryavuguruwe muri 2015
9. Komisiyo y'Igihugu y'amatora (2002). Uburere mboneragihugu ku Matora mu Rwanda
10. MIGEPROF (2013), Laws and policies for the promotion of gender equality, women empowerment and family promotion
11. MIGEPROF (2014), Politikiye Y'igihugu y'Uburinganire
12. MIGEPROF (2016), National gender machinery communication and advocacy strategy for 2016-2019
13. MIGEPROF. (2011). Imfashanyigisho igenewe amahugurwa ku ihohoterwa rishingiye ku gitsina
14. Nanjundeswaraswamy (2014). Leadership styles. Department of Industrial Engineering and Management, Vol. 7
15. National Gender Policy , 2010
16. National Human Rights Commission (2016), a Survey on GBV with emphasis to defilement
17. Raporo y'Umuryango w'Abibumbye ya1993.
18. UN (2015). Decision making process, Command Staff training.

19. <https://www.google.com/imgres?imgurl=https://aboutleaders.com/wp-content/uploads/2014/10/good-leader.jpg&imgrefurl=https://aboutleaders.com/good-leader-definition>